

Södertörns högskola | Lärarutbildningen med interkulturell profil

Examensarbete 15 hp | Utbildningsvetenskap C | Höstterminen 2010

Konstruktionen av Amerika

– Om objektsbildning och hur objektet Amerika skapas i två historieböcker för gymnasiet

Av: Roberto Tamayo Hokkanen

Handledare: Christine Farhan

Abstract

Södertörns Högskola, autumn 2010

Advisor: Christine Farhan

Author: Roberto Tamayo Hokkanen

“The construction of America – About formation of object and how the object America is created in two history textbooks for high school”

The aim of this essay has been to show how the object America is constructed in two of the most used history books in Swedish high school. The theoretical framework used in this paper is based on the post-structural discourse analysis as presented by Michel Foucault. More specifically can be said that Foucault’s theories about *formation of objects* have been used as a tool to show how the image of America is constructed in the books. Later this paper also discusses which *subject positioning* the studied books take, also this inspired by Foucault’s theories.

The study is presented with long quotes from the studied material to reach a transparency that enables the reader to see which dictums the conclusions are based on. This also makes it easy for the reader to judge whether or not the conclusions are reasonable. Two central themes has been located and focused on: 1) The arrival of the Europeans and their conquest of America and 2) the emancipation from Europe. With its focus on America this essay has been able to reveal that America gets its meaning through the Europeans which due to the theoretical framework means that America doesn’t exist without being contrasted with the European civilization. The essay has also shown that the linguistic category “America” embodies different significance in different parts of the books. At first America is generally described as a continent without history that gets invaded by Europeans and the linguistic category refers to current Latin America. This changes however and later the linguistic category “America” refers to the current United States and gets associated with terms such as freedom.

Keywords: discourse analysis, formation of objects, America, teaching material, history, subject position, Michel Foucault

Nyckelord: diskursanalys, objektsbildning, Amerika, läromedel, historia, subjektsposition, Michel Foucault

Innehållsförteckning

ABSTRACT	2
1. INLEDNING	4
1.1 SYFTE	4
1.2 FRÅGESTÄLLNING.....	4
2. FORSKNINGSBAKGRUND	5
2.1 FORSKNINGSLÄGET.....	5
3. TEORETISK UTGÅNGSPUNKT	8
3.1 DISKURSANALYS	8
3.2 POSTSTRUKTURALISMEN OCH FOUCAULT.....	9
3.3 MAKTBEGREPPET HOS FOUCAULT	10
4. METODOLOGISK ANSATS.....	12
4.1 OBJEKTSBILDNING.....	13
4.2 SUBJEKTSPOSITION.....	14
4.3 METOD	14
4.4 MATERIAL OCH AVGRÄNSNING	15
5. ALLA TIDERS HISTORIA (2007)	16
5.1 BAKGRUND OCH ANKOMST	16
5.1.1 <i>Bitexter</i>	17
5.2 ERÖVRING OCH BOSÄTTNING	18
5.2.1 <i>Bitexter</i>	20
5.3 KONSEKVENSERNA	21
5.3.1 <i>Bitexter</i>	23
5.4 MELLAN ERÖVRING OCH FRIGÖRELSE	24
5.5 REVOLUTION I NORDAMERIKA.....	24
5.5.1 <i>Bitexter</i>	27
5.6 LATINAMERIKAS FRIGÖRELSE	27
5.6.1 <i>Bitexter</i>	28
6. EPOS HISTORIA (2009)	29
6.1 BAKGRUND OCH ANKOMST	29
6.1.1 <i>Bitexter</i>	31
6.2 ERÖVRINGEN AV LATINAMERIKA	31
6.2.1 <i>Bitexter</i>	33
6.3 KONSEKVENSERNA	34
6.3.1 <i>Bitexter</i>	36
6.4 MELLAN ERÖVRING OCH FRIGÖRELSE	36
6.5 BOSÄTTNING OCH KOLONIALKRIG I NORDAMERIKA	36
6.5.1 <i>Bitexter</i>	38
6.6 REVOLUTION I NORDAMERIKA.....	39
6.6.1 <i>Bitexter</i>	42
6.7 LATINAMERIKAS FRIGÖRELSE	43
6.7.1 <i>Bitexter</i>	43
7. DISKUSSION.....	44
7.1 CENTRALA LIKHETER	44
7.2 CENTRALA SKILLNADER.....	46
8. SAMMANFATTANDE REFLEKTIONER.....	48
KÄLLFÖRTECKNING	50

1. Inledning

Skolan som institution är en plats där kunskap väljs ut och reproduceras. I denna reproduceringsprocess spelar läromedel en central roll. Läroboken fungerar i mångt och mycket som ett rättesnöre eller som en central utgångspunkt för undervisningen i stort på många skolor än idag. Därför blir läroböckernas perspektiv intressant och i högsta grad en faktor som påverkar undervisningen i stort. Att analysera läroböcker blir här då ett sätt att synliggöra exempelvis den rådande samhälls- eller historiesynen. Då läromedel är med och formar undervisningen påverkar den bild de levererar onekligen elevers världsuppfattning. Vissa menar till och med att läromedlen är den enskilt viktigaste faktorn som påverkar undervisningens utformning.¹

Det problematiska är att många elever och även en del lärare betraktar det läroböckerna förmedlar som obestridlig fakta. Med andra ord kan sägas att det läroböckerna förmedlar i mångt och mycket hamnar inom det "sanna" och blir därigenom nästintill oemotsäglich, vilket i förlängningen innebär att läromedelsanalyser också är maktanalyser. Denna uppsats ska göra just en sådan analys utifrån en diskursanalytisk utgångspunkt. Detta genom att sätta fokus på Amerika och visa hur bilden av kontinenten konstrueras i ett relationellt samspel mellan olika objekt. Detta kommer att ske på två av de senaste och vanligaste historieböckerna för gymnasiet, det vill säga på aktuella läromedel i ämnet historia.

1.1 Syfte

Uppsattsyftet blir att visa hur diskursiva objekt konstrueras i läromedel i en relationell samexistens. Genom sitt fokus på Amerika kommer undersökningen att blottlägga och utreda den europeiska historieskrivningen. Dessutom går det med denna utgångspunkt att visa om den språkliga kategorin "Amerika" skiftar i innebörd, detta inom ramen för objektsbildningen. Därför blir syftet att ta reda på vilka utsagor som beskriver Amerika och hur de konstruerar objektet.

1.2 Frågeställning

- 1) Hur konstrueras objektet Amerika i *Alla tiders historia* från 2007?
- 2) Hur konstrueras objektet Amerika i *Epos Historia* från 2009?
- 3) Vad finns det för likheter och skillnader mellan dessa? Ifrån vilken subjektsposition uttalas de undersökta utsagorna?

---

¹ Holmén (2006) *Den politiska läroboken* s. 23

2. Forskningsbakgrund

Studier av läromedel har på senare år fått ökad popularitet. Varje skolämne är ett eget område och varje akademisk disciplin sätter sin prägel på forskningen. I stora drag kan sägas att feminister och genusvetare synliggjort kvinnors osynlighet i läromedlen. Exempelvis kom nyligen en rapport som gör just detta.² Forskare med en postkolonial teoretisk ansats har visat hur bilden av den andra konstrueras och impregneras på flera områden däribland i just läromedlen. Forskning har även visat att läroboken i skolan snabbt följer med i politiska svängningar som samhället i stort tar. Och att läroboken i och med detta blir den minsta gemensamma nämnare för ett samhälles syn på historia och samtiden.³ Detta gör att läromedelsforskningen ständigt är aktuell, särskilt då den myndighet som granskade läromedel las ned 1992 och det sedan dess inte finns någon central kvalitetsgranskning av läromedel i Sverige.⁴

Forskningsläget är kort sagt väldigt svåröverskådligt. Detta gäller såväl läromedelsforskningen som forskningen kring koloniseringen av Amerika och bilden av kontinenten i övrig historieskrivning. Dock kommer nedslag här att göras i bägge områdena då det är relevant för uppsatsen.

2.1 Forskningsläget

Till att börja med finns en undersökning som i mångt och mycket betraktas som en klassiker inom fältet som beskriver européernas möte med Amerikas ursprungsbefolkning; nämligen Tzvetan Todorovs bok ”*La conquête de l’Amérique*” (egen översättning till *Erövringen av Amerika*) från 1982. Todorov utgår ifrån kolonistörernas egna anteckningar och andra 1400- och 1500-talskällor som beskriver mötet för att visa hur bilden av den andra skapas. Todorov intresserar sig för kulturmötet och diskuterar *upptäckten* som *jaget* gör av den *andra*. Då han utgår från bland andra Columbus egna anteckningar kan han analysera dels synen på Amerikas ursprungsbefolkning och dels hur Columbus fördomar präglar det han skriver. Exempelvis menar Todorov att Columbus inte endast trodde på kristna föreställningar (om än dessa var påtagligast) utan är även övertygad om att han är på ”paradiset på jorden” när han går i land på en ö i atlanten. Dessutom tror Columbus på att bland annat människor med svans, cykloper och sjöjungfrur finns i Amerika. De sistnämnda är han övertygad om att ha skådat trots att han påpekar att de inte såg ut som de brukar målas.⁵

---

² Ohlander (2010) *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i samhällskunskap*

³ Holmén (2006) *Den politiska läroboken* s. 333ff

⁴ Nationalencyklopedin ”*Läromedelsgranskning*”

⁵ Todorov (1987) *La Conquista de América* s. 13 - 41

Dock är det Todorov främst intresserar sig för är de moraliska aspekterna av erövringen. Han skriver att han snarare är moralist än historiker. Han fokuserar stundtals på själva erövringen och vad som drev kolonistörerna och tar upp att jakten på rikedom förekommer som motiv i anteckningarna, likaså viljan att frälsa jorden med den kristna läran. Men framförallt menar han att erövringen och förstörelsen inte kunde ha ägt rum om kolonistörerna såg ursprungssamerikanerna som jämlika människor.⁶

En för uppsatsen intressant avhandling är den omfattande läromedelsanalys som Janne Holmén genomfört, där finska, norska och svenska läromedel från 1930-talet fram till 2004 fångats in. Det Holmén tittar på är bilden av USA respektive Sovjetunionen. Dock är den delen som behandlar USA i läromedlen från 1992 – 2004 (Holmén's indelning) relevantast för min undersökning och därför nämns bara denna del. Holmén har med böcker i ämnena samhällskunskap, geografi och historia i undersökningen och ger en sammanfattande bild av perspektivet. Han menar bland annat att bilden av USA är något tudelad då landet som sådant förknippas starkt med frihetsbegreppet samtidigt som européernas behandling av ursprungsfolken i Nordamerika fördöms. Fördömanden sker också i frågor om etnisk diskriminering av främst svarta och i frågor om slaveriet.⁷ Vidare beskrivs USA som den världsledande ekonomin, detta oförändrat sedan mellankrigstiden, samtidigt som beskrivningarna av baksidor såsom miljöförstöring och fattigdomen tonats ned (jämfört med 1970–80-talet) i de svenska böckerna.⁸ Detta ska sägas är en bråkdel av Holmén's undersökning men den som hade tydligast koppling till uppsatsen.

En uppsats som är relevant att nämna är den skriven av Robert Aman. Han har gjort en komparativ undersökning mellan colombianska och svenska skolböcker på gymnasienivå och tittat på deras beskrivning av européernas kontakt med Latinamerika. Amans undersökning angriper texterna utifrån en teoretisk utgångspunkt besläktad med en postkolonial teori. Han har tittat på hur bilden av den andra skapas i böckerna och kopplat det till begrepp som *identitet* och *minnen*. Han menar att den latinamerikanska identiteten besitter en komplexitet då många identifierar sig med européer snarare än med de olika ursprungsfolken.⁹ Den teoretiska utgångspunkten hämtar han delvis från den postkoloniala teoretikern Stuart Hall, men han hämtar också begrepp från Tzvetan Todorov. Amans undersökning delas upp i tre teman: 1) *urinivånare* och *deras kultur*, 2) *erövringen* samt 3) *slaveriet* (Amans översättningar

---

⁶ Todorov (1987) *La Conquista de América* s. 157

⁷ Holmén (2006) *Den politiska läroboken* s. 275

⁸ Holmén (2006) *Den politiska läroboken* s. 276-277

⁹ Aman (2007) *Indígenas, conquista y esclavitud en América Latina* s. 13

från spanska).¹⁰ Aman intar främst en innehållsanalytisk hållning och tittar bland annat på ordklasser då han vill få fram vilka som beskrivs som aktiva subjekt och vilka som beskrivs som passiva objekt.¹¹ Det Aman kommer fram till är att båda länders böcker är skrivna ur ett eurocentriskt perspektiv. Den centrala skillnaden mellan länderna är att de colombianska böckerna i högre grad gör skillnad mellan de olika ursprungskulturerna i Amerika medan de svenska böckerna behandlar de som en enhetlig grupp. Det är intressant att han visar att det eurocentriska perspektivet blir tydligt även i de colombianska böckerna. Detta menar Aman har en del av sin förklaring i latinamerikaners identitetsskapande som identifierar sig som den andra, det vill säga kolonistören, europén.¹²

Aman visar att böckerna skapar bilden av den andra (ursprungsamerikanen) som en underlägsen varelse som inte beskrivs som ett aktivt subjekt utan som det som Todorov kallar för levande objekt, vilket innebär att befinna sig i ett mellanläge mellan djur och människa.¹³ Amans undersökning var angelägen då, som han själv påpekar, bilden av Latinamerikas ursprungsfolk i läromedel inte hade utretts innan.¹⁴ Den är dessutom relevant för denna uppsats då de delar vissa egenskaper. Men min uppsats kommer inte att fokusera endast på Latinamerika utan hela kontinenten. Och heller inte endast på tiden omkring den europeiska erövringen av Amerika utan även på frigörelsen och hur Amerika beskrivs däremellan.

Slutligen bör påpekas att Amans undersökning bland annat inrymmer tidigare utgåvor av de böcker som kommer att användas i denna uppsats (se vidare 4.4); nämligen *Alla tiders historia* (ATH) från 2004 och *Epos Historia* (EH) från 2003. På grund av detta kan ett par skillnader dessa böcker emellan poängteras för att sedan återknytas till i diskussionen. På första temat var ju det centrala vilket utrymme urinvånarna och deras kultur fick i böckerna, vilket var sparsamt i båda enligt Aman. Den centrala skillnaden som han poängterar är att EH inte nämner mayafolket utan endast aztek- och inkariket.¹⁵ Vad gäller erövringstemat är det inga stora skillnader utan erövringen av de stora rikena nämns i bägge böckerna med fokus på erövrarna Pizarro och Cortés.¹⁶ Gällande det tredje temat slaveriet är den centrala skillnaden att ordet slaveri undviks helt och hållet i ATH medan det används i EH.¹⁷

Dessa tre presenterade undersökningar kommer det att finnas anledningar att återknyta till under diskussionen.

---

¹⁰ Aman (2008) *Indianer, erövring och slaveri I*: Granath "Fönster mot språk och litteratur" s. 77-91

¹¹ Aman (2007) *Indígenas, conquista y esclavitud en América Latina* s. 15

¹² Aman (2008) *Indianer, erövring och slaveri I*: Granath "Fönster mot språk och litteratur" s. 91

¹³ Aman (2008) *Indianer, erövring och slaveri I*: Granath "Fönster mot språk och litteratur" s. 90

¹⁴ Aman (2007) *Indígenas, conquista y esclavitud en América Latina* s. 10

¹⁵ Aman (2008) *Indianer, erövring och slaveri I*: Granath "Fönster mot språk och litteratur" s. 83

¹⁶ Aman (2008) *Indianer, erövring och slaveri I*: Granath "Fönster mot språk och litteratur" s. 87

¹⁷ Aman (2008) *Indianer, erövring och slaveri I*: Granath "Fönster mot språk och litteratur" s. 90

3. Teoretisk utgångspunkt

Den teoretiska utgångspunkten kommer att vara den poststrukturalistiska *diskursanalysen*, främst utifrån Michel Foucaults abstrakta teori. Under denna rubrik kommer först att ges en kort bakgrund till *diskursanalysen* och sedan kommer den *poststrukturalistiska språksynen* att specificeras utifrån Foucaults teorier och begreppsapparat. Slutligen kommer Foucaults *maktbegrepp* att redogöras för.

3.1 Diskursanalys

Inom den diskursanalytiska traditionen har det i mångt och mycket handlat om att studera mening och det område där mening uppstår, vilket diskursanalytiker menat är *språket*.¹⁸ Diskursanalysen har sina rötter i lingvistik och *diskurs* innebar till en början ungefär; ett sammanhängande sjok av såväl skrivet som talat språk.¹⁹ Med denna innebörd renodlades diskursanalysen till att bli en textanalys utan kontextualisering. Detta kan ses höra till den första vågen av diskursanalytiker och begreppet diskurs kom senare att få en vidgad innebörd.

Innebördsförändringen har sin förklaring i bland annat det som kallas för *den språkliga vändningen*. Denna språkliga vändning skedde inom såväl lingvistik som samhällsvetenskapen och innebar att språket gick från att ses som ett begreppssystem som beskrev ting och fenomen till att betraktas som ett relationellt socialt system med egenlogik.²⁰ Med inspiration från Ferdinand de Saussure, som bland annat skilde mellan *språket* (*langue*) som här betraktas just som ett relationellt system och själva det talade *ordet* (*parole*) eller den specifika handlingen, växte en tradition som kallas *strukturalismen* fram. Grundtanken för strukturalister var att kunna analysera och kartlägga det dolda system som de menade var avgörande för bland annat hur sociala relationerna gestaltar sig.²¹

Den kritik som kom att riktas mot strukturalismen gällde främst dess essentialism. Kritiker menade bland annat att det inte går att anta att det under varje fasad eller yta finns en dold struktur som avgör vad som är analyserbart. Dessa kritiker som kom att kallas *poststrukturalister* menade att allt observerbart bör analyseras direkt, och det gällde framförallt språket.²²

Alltså har diskursbegreppet haft olika betydelser och har det än idag, det pågår en så att säga diskursiv strid om hur diskursbegreppet ska definieras. Denna uppsats kommer utgå från Foucaults poststrukturalistiska förståelse av diskursbegreppet.

---

¹⁸ Neumann (2003) *Mening, materialitet, makt* s.18

¹⁹ Bergström & Boréus (2005) *Textens mening och makt* s. 307

²⁰ Neumann (2003) *Mening, materialitet, makt* s.18

²¹ Neumann (2003) *Mening, materialitet, makt* s.18f

²² Neumann (2003) *Mening, materialitet, makt* s. 20ff

3.2 Poststrukturalismen och Foucault

Det var ur den poststrukturalistiska traditionen som en av diskursanalysen centralgestalter framträdde, nämligen Michel Foucault. Den poststrukturalistiska kritiken av strukturalismen kan exemplifieras och tydliggöras med hjälp av Foucault då han menar att diskursanalysen *inte* handlar om att:

neutralisera diskursen, att göra den till tecken för något annat, att tränga igenom den på djupet för att komma fram till det som tyst ligger kvar hitom den, utan tvärtom bevara den i dess konsistens.²³

Istället för att visa på den dolda essensen som strukturalisterna menade att språket avspeglade, menar Foucault istället att diskursanalysen går ut på att visa varför utsagorna inte kunde ha sett ut på ett annat sätt. Vidare innebär avståndstagande från essentialismen att språket inte refererar till något essentiellt hos det den uttalar sig om utan att uttalandet skapar det.

Enligt Foucault och den poststrukturalistiska utgångspunkten kan världen eller verkligheten inte upplevas direkt utan den upplevs via modeller. Inspirerade av fenomenologin menar poststrukturalistiska diskursanalytiker att det är omöjligt att direkt uppfatta världen. För att skapa mening tas istället tidigare införlivade modeller i bruk och sinnesintryck uppfattas i förmedlad form. Modellerna som åsyftas är här exempelvis socialt reproducerad fakta. Världen uppfattas genom *representationer*; som är tingen och fenomenen i den filtrerade skepnad som de framstår för oss. Alltså är det inte tingen, fenomenen eller verkligheten i sig som vi uppfattar utan snarare en filtrerad form av dem. Centralt för filtreringsprocessen är givetvis språksystemet.²⁴

Hos Foucault får själva diskurstermen en abstraktare innebörd än hos lingvisterna och att hans tänkande kan härledas från en poststrukturalistisk tradition blir tydligt då han menar att diskurser är ”praktiker som systematiskt formar de objekt om vilka de uttalar sig”.²⁵ Vidare får diskursen även en komplex innebörd då han menar att den:

ibland är [...] alla utsagornas generella område, ibland [...] en individualiserbar grupp av utsagor, ibland [...] en regelbunden praktik som redogör för ett visst antal utsagor²⁶

Som framgår av citatet sätter diskursanalysen stor vikt vid språket och utsagorna men samtidigt bör här påpekas att Foucault menar att diskursen *inte* ska uppfattas som:

---

²³ Foucault (2002) *Vetandets arkeologi* s. 65

²⁴ Neumann (2003) *Mening, materialitet, makt* s. 31ff

²⁵ Foucault citerad i Neumann (2003) *Mening materialitet makt* s. 17

²⁶ Foucault (2002) *Vetandets arkeologi* s. 102

alla de saker som man säger och inte heller som sättet att säga dem. Diskursen finns lika mycket i det som man inte säger, eller i det som markeras av åtbörder, attityder, sätt att vara, beteendemönster och rumsliga dispositioner²⁷

Det är utsagorna som är föremålet för undersökning och det är de som Foucault menar ”vid första anblick” ter sig vara den minsta ouplösliga beståndsdel, som en ”diskursens atom”.²⁸ Dessa utsagor är inte ekvivalenta med exempelvis påståenden eller andra typer av grammatiska satser. Förvisso kan en diskursanalytiker varhelst ”det finns en grammatiskt särskiljbar sats identifiera en oberoende utsaga”²⁹ men däremot inte tvärtom. Exempelvis är ”*simma, sam, summit*” på intet sätt en sats, fras eller påstående men dock en utsaga om starka böjningar av verbet *simma*. Detta exemplifieras ytterligare då Foucault menar att Linnés verk ”*Genera Plantarum*” är en hel bok av utsagor men i vilken endast ett fåtal grammatiska satser återfinns. Han menar att utsagan inte kan minimeras till något uteslutande språkligt och heller inte till materialitet. Dessutom poängterar Foucault att utsagan snarare bör ses som en *funktion* än som en struktur i sig. Snarare än att vara en struktur korsar utsagan strukturen och får den att framträda.³⁰

Utifrån denna språksyn och denna teoretiska ansats blir språket en maktbärande och maktgenererande instans och genom att analysera språket analyseras makt.

3.3 Maktbegreppet hos Foucault

Det pågår enligt Foucault en ständig kamp mellan diskurser och detta är inte nödvändigtvis därför att diskurserna intar motsatta teser utan snarare för att ”diskursen är vapen för makt, kontroll, underkuvande, kvalificering och diskvalificering som den blir föremål för grundläggande strid”.³¹ Vidare menar Foucault att diskursen inte endast uttrycker maktförhållanden eller speglar dem, utan att diskursen i sig självt är makt.³² Makten bör här inte ses i traditionell mening som något som innehas av en människa, grupp eller klass och som repressivt utövas på en annan människa, grupp eller klass. Snarare än att vara suverän är makten relationell och genomsyrar hela diskursen. Makten är här något som cirkulerar och passerar allt och alla, emellertid utan att vara jämlikt fördelad i en demokratisk mening.³³

Foucault menar att det är nödvändigt att komma ifrån den traditionella maktsynen som präglat västerländska samhällen från den medeltida feodalismen till kungamaktens absolutism

---

²⁷ Foucault (2008) *Diskursernas kamp* s. 181

²⁸ Foucault (2002) *Vetandets arkeologi* s. 102

²⁹ Foucault (2002) *Vetandets arkeologi* s. 104

³⁰ Foucault (2002) *Vetandets arkeologi* s. 104

³¹ Foucault (2008) *Diskursernas kamp* s. 182

³² Foucault (2008) *Diskursernas kamp* s. 182

³³ Foucault (2008) ”*Samhället måste försvaras*” s. 43

och även vidare i juridisk form under den parlamentariska demokratin. Här förkastas den syn på makt där exempelvis kungens person får fokus först genom att ges all makt sedan genom att samma makt begränsas utav en annan makt, i detta fall juridiken. Istället för att analysera makten hos specifika personer som kungen eller specifika lagar handlar det snarare om att komma ifrån detta och analysera makten i dess extremiteter och dess faktiska praktik. Ett sätt att göra detta är att analysera det som hamnar inom det "sanna". Enligt Foucault sker makten i moderna västerländska samhällen genom dels rätten (juridiken) och dels genom sanningsproduktion.³⁴

Men för att kunna göra en konkret analys av maktförhållandena måste en rad försiktighetsåtgärder tas. Här kommer endast tre att nämnas då de är relevanta i sammanhanget. Nämligen först det försiktighetsmålet som gör att makten inte ska analyseras via dess reglerade och legitima former. Och heller inte ses som att den finns i ett centrum och sprider sig. Här handlar det om, som tidigare nämnts, att gripa makten i dess extremiteter.³⁵ Ett andra försiktighetsmål är att inte analysera makten på avsiktens nivå och heller inte på beslutets nivå. Utan att gripa tag i makten i dess faktiska praktik. Då handlar det inte om att fråga vad den mäktige har för avsikter utan att visa på själva förloppet som exempelvis leder till underkastelse. Det i sammanhanget tredje försiktighetsmålet är en förståelse om att makten inte klara sig utan sammanställandet och cirkulationen av ett vetande, för enkelhetens skull kan detta benämnas som ramar för det "sanna".³⁶

Det är som sagt diskursen som styr vad som kan yttras och vad som inte kan yttras, diskurserna fungerar också som normaliserande. Och maktmekanismer, såsom utestängnings- och reproduceringsmekanismer har som roll att säkerställa makten. Men trots att alla utsagor förhåller sig till diskurser och att makten reproduceras bör diskurser inte betraktas som statiska utan snarare som dynamiska. Exempelvis menar Foucault då utestängningsprocedurer diskuteras att "de är inte bara möjliga att förändra utan i ständig rörelse".³⁷ De är i ständig förändring på grund av bland annat de diskursiva striderna, som förenklat kan förklaras via exempelvis läromedel som ständigt måste förhålla sig till bland annat granskning, den allmänna samhällsdiskursen med mera vilket gör de föränderliga.

Det bör här nämnas att den teoretiska och metodologiska ansatsen i stort är oskiljaktiga, exempelvis kan ovanstående beskrivning av maktbegreppet både ses som en analysmetod om var och hur makten bör studeras. Men också som en inledning till en teori om att

---

³⁴ Foucault (2008) "Samhället måste försvaras" s. 37-40

³⁵ Foucault (2008) "Samhället måste försvaras" s. 41

³⁶ Foucault (2008) "Samhället måste försvaras" s. 42 - 46

³⁷ Foucault (1993) *Diskursens ordning* s. 11

maktmekanismers roll och funktion går ut på att säkerställa makten, en teori om att makten är cirkulär och relationell snarare än suverän och enväldig. Dessutom som en inledning till en teori om att makten inte är självvalstrande utan en del av relationer.³⁸

Kort kan sägas att diskursen genomsyras av makt och den bestämmer vad som är möjligt att yttra och vilken position det talande subjektet kan inta. Och det sagda eller utsagorna skapar verkligheten och formar objekten som de uttalar sig om. Diskursen bestämmer vad som hamnar inom ramarna för det "sanna" och därmed också vad som utesluts. Den makt som utreds här är alltså sanningsproduktion.

Slutligen kan även nämnas att det hos Foucault kan uttydas olika angreppssätt där den första kan sägas vara ett *arkeologiskt* sådant. I vilken diskursens inre former blir centrala och det som utreds är vad som vid en viss historisk tidpunkt är möjligt att yttra och vad som reglerar detta. Analysen blir här av utsagor och deras relationella förhållande vilka fungerar som utestängande och diskursen blir självreglerande.³⁹ Det andra begreppet Foucault använder och som kan sägas vara ett andra angreppssätt är det *genealogiska*. Detta angreppssätt utgår i första hand från nuet och syftar till att finna teman och se hur dessa överförs mellan olika diskurser och även hur nuvarande diskurser präglats av tidigare. Här handlar det om att utröna diskursiva förändringar och att utläsa diskursens möjlighetsvillkor.⁴⁰ Denna undersökning lutar åt det arkeologiska angreppssättet. Distinktionen dessa emellan bör här endast betraktas som ett teoretiskt förtydligande. Det är med andra ord diskursens inre former i en viss tidpunkt och inte diskursiva förskjutningar över tid som kommer att undersökas här.

4. Metodologisk ansats

Enligt Foucaults diskursanalytiska ansats är alltså teorin oskiljbar från metoden. Av bland annat konventionella skäl separeras dem dock i uppsatsen. Under denna rubrik kommer fokus att ligga på *hur* den teoretiska utgångspunkten kommer att användas i undersökningen och *varför*. Till en början presenteras två begrepp. Den första är central för undersökning, nämligen *objektbildning* och den senare, *subjektsposition*, kommer att användas i diskussionen. Vidare *konkretiseras metoden* och slutligen presenteras *materialet*.

---

³⁸ Foucault (2010) *Säkerhet, territorium, befolkning* s. 23ff

³⁹ Bergström & Boréus (2005) *Textens mening och makt* s. 309

⁴⁰ Bergström & Boréus (2005) *Textens mening och makt* S. 309f

4.1 Objektsbildning

Objektsbildning hos Foucault är ett komplicerat utredningsområde som måste förenklas i denna uppsats. Hos Foucault ska exempelvis de första *emergesytorna* redas ut, vilket innebär att se när objekten börjar framträda och namnges.⁴¹ Detta i ett historiskt perspektiv, alltså handlar det om de historiska villkoren för att ett diskursivt objekt ska uppträda, villkoren för att man ska kunna något om ett visst objekt. I uppsatsen blir det givetvis begränsat till materialet och det som utreds är när Amerika börjar omtalas i böckerna. Vidare innebär objektsbildning bland annat att beskriva de *avgränsade instanserna* som i Foucaults exempel då temat var psykopatologins diskurs var sjukvården, den allmänna opinionen, rättväsendet med mera.⁴² Detta blir här snarare en del av urvalet än av undersökningen. Det vill säga att här avgränsas de avgränsande instanserna till att gälla läromedlen i historia för gymnasiet (se vidare 4.4).

Att utreda hur ett *diskursivt objekt* konstrueras är en del av Foucaults arkeologiska angreppssätt och handlar alltså om diskursens inre former. Här utreds de bildningsregler som skapas av diskursen och det handlar om att se hur objektens relationella samexistens ser ut och reda ut dessa förhållanden och fråga sig varför de inte kan se ut på ett annat sätt.⁴³ Som tidigare nämnts är den språksyn som präglar Foucaults diskursanalys tanken på att utsagorna bildar objektet som de uttalar sig om. Följaktligen blir uppgiften här att se *hur* utsagorna konstruerar objektet som enligt uppsatsens teoretiska ansats inte ses som något fysiskt utan som en tankens objekt. Det är med andra ord diskursiva objekt i sin relationella samexistens med andra diskursiva objekt som kommer att utredas i uppsatsen.

Alltså eftersöks givetvis inte någon verklighetsessens hos objekten. Detta för att den teoretiska utgångspunkten som beskrivits menar att exempelvis en ”svensk” inte bär på några essentiella egenskaper. Alltså är det språkliga begreppet ”svensk” inte en naturlig kategori utan en socialt konstruerad och värdeladdad sådan. Att vara svensk innebär då inte att bära på essentiella egenskaper utan att tillhöra den språkliga kategorin. Denna språkliga kategori avgränsas till sin negation vilket innebär att svensken definieras till vad den inte är och får sin mening i förhållandet med ”icke-svensken”. På samma sätt menar Foucault bland annat att ”barbaren” inte finns utan en civilisation som den kan befinna sig utanför. Detta säger han på en föreläsning där han redogör för skillnaden mellan ”vilden” och ”barbaren”.⁴⁴ Som metod

---

⁴¹ Foucault (2002) *Vetandets arkeologi* s. 58

⁴² Foucault (2002) *Vetandets arkeologi* s. 59

⁴³ Foucault (2002) *Vetandets arkeologi* s. 62

⁴⁴ Foucault (2008) ”*Samhället måste försvaras*” s. 179ff

kommer detta mer konkret att användas genom att se vad som inbegrips i den språkliga kategorin "Amerika" och hur den kategorin definieras.

Enligt den teoretiska ansats som skisserats här skapar utsagorna objekten och det blir diskursanalytikerns uppgift att dels ta reda på *hur* och att dels ta reda på *vilka* objekt som bildas. På grund av uppsatsens frågeställning och syfte intas dock en lite annan ingång. Här slås fast att utsagorna skapar objektet Amerika och min uppgift blir då givetvis att se hur dessa skapar objektet och vidare kommer en jämförande diskussion av de undersökta böckernas utsagor att föras utifrån begreppet *subjektsposition*.

4.2 Subjektsposition

Det är strukturerna inom diskursen som styr vilken position subjektet kan inta, vilket gör själva författarpersonen tämligen ointressant. Det viktiga är snarare att reda ut vilken position som utsagorna uttalas ifrån.⁴⁵ Med denna ansats blir det omöjligt för den enskilde att till fullo kontrollera språket då den måste förhålla sig till diskursens ramar. Därför är det utsagorna och inte den som uttrycker dem det centrala. Detta kan förenklat exemplifieras med en intervju som Foucault lät göra där han totalt anonymiserade sig själv då han tyckte att hans person hade fått för mycket uppmärksamhet och att det skulle styra hur mottagaren tolkar intervjun. Han ville helt enkelt att mottagaren skulle lyssna till vad han sa och oberoende av vem han var.⁴⁶ Begreppet subjektsposition kommer att användas i en jämförande diskussion av de undersökta böckerna.

Till exempel låter Todorov (se 2.1) ju kolonistörerna och andra samtida personer själva komma till tals vilket gör att olika subjektspositioner, både kritiska röster och positiva sådana, framträder samtidigt som han själv kommenterar deras uttalanden utifrån en annan position. För att diskutera vilken subjektsposition som intas kommer dels Todorovs undersökning till vis del att relateras till och dels såväl Robert Amans som Janne Holméns undersökningar.

4.3 Metod

Diskursanalysen utgår ifrån en närläsning av materialet, följaktligen blir detta fallet även här. Dock har en genomläsning först skett både för att tydliggöra hur urvalet av utsagor gjorts men och för att se i vilka sammanhang böckerna presenterar dem. Utifrån genomläsningen har teman kategoriserats. De teman som är centrala för konstruktionen av objektet Amerika är först och främst européernas ankomst och den erövring av kontinenten som skedde i dess samband, och vidare även frigörelsen från Europa. Därför kommer *huvudsakliga fokuset* ligga

---

⁴⁵ Neumann (2003) *Mening, materialitet, makt* s. 37

⁴⁶ Foucault (2008) *Diskurserna kamp* s. 11 – 19

på dessa två delar. Dock kommer undersökningen att *ta hänsyn* till alla delar där Amerika är centralt fram till och med frigörelsen.

Utsagorna kommer att delas in i två textkategorier: *huvudtext* och *bitexter*. Där huvudtexten är den centrala texten som hela boken är uppbyggd kring och bitexter är faktarutor, bildtexter, inledningstexter med mera. Dessa textkategorier är lätta att skilja åt då bitexterna är kursiverade, inrutade eller i direkt samband med en bild.

Utsagorna kommer att presenteras med många och ganska långa citat för att nå en genomskinlighet som möjliggör att läsaren ska kunna se vilka utsagor undersökningen bygger på. Denna genomskinlighet möjliggör också för läsaren att bedöma huruvida tolkningarna är rimliga eller inte.

4.4 Material och avgränsning

Den första avgränsningen blir att endast titta på gymnasieböcker i ämnet historia. Vidare kommer endast de senast utgåvorna att vara med i undersökningen. Slutligen tar undersökningen endast hänsyn till två av de vanligaste historieböckerna.

Den första boken är ”Alla tiders historia” som har varit en av de ledande böckerna inom historia för gymnasiet sedan den första utgåvan kom 1983. Den utgåva som tas med i undersökningen är den från 2007 (andra upplagan) som heter ”Alla tiders historia Maxi” och som är en utökad upplaga anpassad för gymnasiet. Det finns en nyare utgåva i Alla tiders-serien men som endast riktar sig till elever som läser Historia A, 50 poäng. Utgåvan från 2007 har valts eftersom den är mer heltäckande då den är anpassad för hela gymnasietiden, vilket även gör den mer jämförbar med den andra boken i undersökningen.

Den andra boken i studien är den senaste utgåvan av ”Epos historia”, nämligen den från 2009. Detta eftersom att den en av de vanligaste böckerna ute på skolorna men också för att den kan sägas vara motsvarande den ovannämnda boken. Det ska sägas att båda dessa böcker riktar sig mot hela gymnasietiden, det vill säga såväl kurserna, Historia A som B. Vilket är en skillnad jämfört med Amans undersökningsmaterial då det endast inbegrepp utgåvor som riktar sig till gymnasieämnet, Historia A.

Först kommer *Alla tiders historia* (ATH) att analyseras och sedan *Epos Historia* (EH). Böckerna är uppbyggda efter samma kronologiska mall och undersökningen kommer att följa böckernas upplägg. I regel inleds varje kapitel med en bitext och sedan finns bitexter sporadiskt utplacerade. De bitexter som är sporadiskt utplacerade behandlas i slutet av varje rubrik medan den som inleder kapitlen tas i början.

5. Alla tiders historia (2007)

Första gången Amerika nämns i *Alla tiders historia* (ATH) är i en bitext som inleder kapitlet *Upptäckternas och enväldets tid*, vilken fungerar som både inlednings- och bildtext:

Den italienske upptäcktsresanden Christofer Columbus ankomst till Amerika 1492, enligt den österrikiske konstnären Cesare dell'Acqua vid slutet av 1800-talet: Columbus kommer med civilisation och kultur till den nya världen och dess naturfolk, indianerna. Hjälpen har Columbus fått av den bevingade segergudinnan Nike. Målningen är typisk för hur européernas upptäckter skildrades långt in på 1900-talet. Men idag, när ursprungsbefolkningarna i världen alltmer kommit att uppmärksammas, har det blivit uppenbart att de "upptäckta" länderna i många avseenden var kulturellt högstående.⁴⁷

Första gången Amerikas nämns är i direkt anslutning till Columbus ankomst, vidare diskuterar texten en målning och dess framställning där den europeiska civilisationen hamnar i dikotomi med naturfolket, "indianerna". Denna framställning problematiseras vidare med att säga att de "upptäckta" länderna på senare år betraktats som kulturellt högstående. Genom att sätta upptäcktsbegreppet inom citationstecken görs ett försök att problematisera den bild som målningen förmedlar. Men notera att citationstecknen endast används på en av fyra gånger som upptäcktsbegreppet används (kapitelrubriken inräknad).

5.1 Bakgrund och ankomst

Den ovannämnda bitexten inledde som sagt kapitlet *Upptäckternas och enväldets tid*, som har ungefär åtta sidor där Amerika är centralt. Kapitlet inleds i sin tur med avsnittet *Nya världar* vars första rubrik heter *Europa upptäcker världen*. Under den rubriken nämns Amerika överhuvudtaget inte. Det som beskrivs är den politiska situationen i Europa och anledningarna till att européerna ville finna en direktväg till Indien.

I och med rubriken efter, *Spanjorerna kommer till Amerika*, nämns Amerika för första gången i huvudtexten. Det som beskrivs direkt under är dock européerna och deras fartyg. Fokus ligger här på Christofer Columbus och hans fartyg som nämns vid namn. Vidare beskrivs att Columbus övertalade det spanska kungaparet att det var möjligt att resa till Indien direkt västerut. Amerika dyker upp i löptexten, om än inte vid namn, först när kontinenten skådas från européernas båtar:

Tidigt på morgonen den 12 oktober 1492, efter 33 dygn på det öppna havet, siktades land. Columbus och några höga officerare roddes iland på ön och Columbus förklarade den för spansk besittning och gav den namnet San Salvador (Den helige frälsaren), idag en av Bahamasöarna.

---

⁴⁷ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 131

Columbus trodde han hade nått fram till en av de ostindiska öarna i Asien, och i sin loggbok kallade han därför människorna på ön för indianer.⁴⁸

Intressant här är att människorna endast beskrivs utifrån vad Columbus kallar dem i en grammatisk bisats. Tydligt blir också att det är utifrån européernas perspektiv texten förhåller sig då Amerika som sagt förekommer först när kontinenten skådas av européerna. Texten beskriver även fortsättningsvis Amerika utifrån européernas resor med fokus på Columbus:

Året därpå, 1493, återkom Columbus med 17 skepp och en besättning på 1 200 man. Ombord på fartyget fanns också vanliga europeiska husdjur [...] Han gjorde totalt fyra resor till Amerika. Först under den tredje kom han fram till det amerikanska fastlandet – men han trodde fortfarande att det var Indien han kommit till. Under de närmaste åren gjordes mängder av upptäcktsresor till Amerika, bl.a. av italienaren Amerigo Vespucci, som i en livfull beskrivning påstod att man hade hittat en ny värld. Amerigos beskrivning trycktes och spreds på många håll i Europa, och den nya världen kom så att kallas Amerigos land, Amerika.⁴⁹

Att ursprungsfolken knappt figurerat tillsammans med att Amerika endast beskrivs utifrån européernas resor skapar bilden av en historielös kontinent. Amerika får sin relevans utifrån européerna och kan sägas existera endast i och med deras ankomst.

Det sista stycket under samma rubrik beskriver Magellans världsomsegling. Amerika nämns bara i en mening: ”Att Amerika var en helt ny och främmande världsdel för européerna bekräftades av portugisen Magellan”⁵⁰, vidare beskrivs endast själva världsomseglingen.

Rubriken efter det heter *Portugiser kommer till Indien och Brasilien*. Här beskrivs portugisernas navigationssystem och kompass samt deras sjöfärder. Dock är enda gången Amerika figurerar i stycket då det beskrivs hur en portugisisk flotta kom ur kurs och ”hamnade på Sydamerikas östkurs”.⁵¹

5.1.1 Bitexter

Denna del har två bilder med tillhörande bitexter. Den första är i samband med rubriken *Spanjorerna kommer till Amerika*. Bilden föreställer en hamn i Lissabon med en mängd fartyg, och i bildtexten beskrivs fartygsmodellen och att det var den typen av fartyg som gjorde världsomseglingar möjliga. Detta är helt i linje med beskrivningen i övrigt, européernas teknik specificeras och Amerika är inte med i bilden.

---

⁴⁸ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 132

⁴⁹ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 132f

⁵⁰ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 133

⁵¹ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 135

Ytterligare en bild finns även i samband med rubriken *Portugiserna kommer till Indien och Brasilien* som är en världskarta där europeiska sjöfärder är specificerade med namn på den som ledde expeditionen. Samt finns den uppdelning av världen som spanjorerna och portugiserna gjorde mellan sig. Bitexten består av följande utsagor:

Europa upptäcker världen: några av upptäcktsresorna omkring 1500. De båda streckade linjerna visar gränsen mellan de spanska och portugisiska inflytelseområdena sedan Spanien och Portugal på 1490- och 1520-talet delat upp världen mellan sig.⁵²

Detta är också helt i linje med huvudtexten där kartan visas upp för att läsaren ska få ta del av européernas resor och det politiska läget i Europa. Notera att upptäcktsbegreppet har använts kontinuerligt men endast hamnat inom citationstecken en gång.

5.2 Erövring och bosättning

Den fjärde rubriken i avsnittet *Nya världar* heter *Aztekernas rike och inkariket krossas*. Förutom den bisats som tidigare nämnts är detta första gången i huvudtexten som läsaren får nys om att det faktiskt bodde människor i Amerika innan européernas ankomst. Men rikena nämns och krossas i samma mening. Direkt efter denna rubrik framgår dock att Amerika var bebott vid européernas ankomst:

De första människorna i Amerika kom invandrande för minst 25 000 år sedan via den landsbrygga som numera utgörs av Berings sund. När européerna kom till Amerika fann de i Mellanamerika och Sydamerika två avancerade indiankulturer, aztekerna i södra Mexico och inkafolket i Andernas bergsområden. En tredje indiankultur, mayafolket i Mexico hade haft sin blomstringstid på 900-talet. Konst och vetenskap stod på en hög nivå hos dessa indianfolk, men den tekniska utvecklingen befann sig på stenåldersstadiet. De kände t.ex. inte till hjulet eller konsten att framställa järn. Det enda lastdjuret var laman.⁵³

Av citatet blir det tydligt hur ursprungsamerikanerna definieras utifrån européerna. Exempel på detta är termen ”stenåldersstadiet” som är en högst europeisk måttstock då ursprungsfolkens teknik jämförs med den utveckling som ägt rum i Europa och inte utifrån sina egna förutsättningar. Dessutom får placeringen av utsagan ”[d]et enda lastdjuret var laman” effekten att förekomsten av lastdjur förknippas med teknisk utveckling samtidigt som Amerika återigen beskrivs relationellt utifrån européernas förutsättningar. Då diskurserna lika mycket präglas av vad som inte sägs är det intressant att ”stenåldersstadiet” exemplifieras men inte den höga nivån på konsten och vetenskapen. Dessutom är beskrivningen av bland

---

⁵² Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 135

⁵³ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 135

annat ursprungsamerikanernas kultur en sammanklumpning utav hela kontinenten. En annan aspekt som är tydlig är att den språkliga kategorin ”Amerika” verkar syfta på Mellan- och Sydamerika. I citatet ovan görs visserligen en distinktion men när denna distinktion inte görs är det nuvarande Latinamerika som utgör basen för den språkliga kategorin ”Amerika”.

En annan sak som blir tydligt i citatet är att den språkliga kategorin ”indian” för det första är en sammanklumpning av alla som bodde på kontinenten och för det andra definieras ”indianen” utifrån ”europén”. Detta blir tydligt även längre fram då texten försätter med följande utsagor:

Aztekernas rike blev den första indiankulturen som krossades vid mötet med européerna. När spanjoren Hernán Cortez landsteg 1519 på Mexicos östkust hade han med sig ungefär 600 man, två kanoner, 13 musköter och 16 hästar. Den aztekiske kungen Montezuma försökte med gåvor av guld hålla spanjorerna borta, men förgäves. De många guldföremålen i huvudstaden Tenochtitlán, nuvarande Mexico City, gjorde att Cortez trodde att han hade kommit till sagans guldland, Eldorado. Efter två år, i augusti 1521 hade Cortez krossat aztekernas civilisation och lagt Tenochtitlán i ruiner.⁵⁴

Begreppet ”kung” är en europeisk kategori som appliceras på Montezuma vilket är ett ytterligare tecken på att Amerika och människorna där definieras utifrån Europa. Här nämns förvisso för första gången en ursprungsamerikan vid namn men det är trots allt Cortés som fokuset ligger på (stavningen på Cortés varierar, här används konsekvent den vanligaste varianten). Aztekernas rike nämns här för tredje gången och det är andra gången det nämns och krossas i samma mening vilket är i linje med att beskriva Amerika som historielöst.

Vidare går boken in på att försöka ge förklaringar till den snabba erövringen. Det börjar med frågan: ”Hur kunde Cortez på en så kort tid krossa det mäktiga riket?”.⁵⁵ På frågan ges tre förklaringar som historiker sägs ha föreslagit:

En orsak skulle vara spanjorernas militära och tekniska överlägsenhet. En annan förklaring utgår från aztekernas myt om Fjäderormen, en försvunnen gud som skulle återvända österifrån. Den här myten skulle kunna besvara frågan varför aztekerna, åtminstone i början, hälsade spanjorerna med fruktan och vördnad – de trodde att det var den försvunne guden som återvänt med sitt följe. En tredje förklaring till spanjorernas snabba erövring av aztekernas rike är att de fick hjälp av underkuvade folk, som passade på att försöka göra sig fria från sina grymma herrar.⁵⁶

---

⁵⁴ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 136

⁵⁵ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 136

⁵⁶ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 136

Den första förklaringen slår fast européernas tekniska överlägsenhet och den andra ger i viss mån bilden av att även aztekerna ansåg européerna vara överlägsna men främst kontrasteras denna tro med européernas, den kristna tron. Intressant gällande den tredje förklaringen är att den utan vidare slår fast aztekherrarnas grymhet. Läsarna vet inte särskilt mycket om riket som sådant eller om människorna i det vilket gör att grymheten kontrasteras till något annat som läsaren vet mer om, antingen till européerna på den tiden eller till dagens samhälle.

Det sista stycket under samma rubrik handlar givetvis om hur inkariket erövrades:

Tio år efter krossandet av aztekernas rike landsteg spanjoren Francisco Pizarro i nuvarande Peru och intog inkafolkets huvudstad. Från inkarikets ledare Atahualpa rövade Pizarro en enorm skatt av silver och guld, motsvarande 50 års produktion av ädelmetaller i Europa. Men det var bara början. 1544 upptäcktes det väldiga silverberget i Potosí i nuvarande Bolivia. Potosí ligger på 4 000 meters höjd och blev snabbt den nya världens största och rikaste stad. *Conquistadorerna*, som de spanska erövrarna i nya världen kallades, hade på tio år krossat två blomstrande indian kulturer.⁵⁷

Förvisso nämns här att de krossade kulturerna var blomstrande men inte på vilket sätt. När människorna eller kulturerna före européerna ankomst beskrivs är det, som i citatet ovan, för att beskriva européerna handlingar. Inkariket nämns endast när det ”krossas” av européerna.

Nästa stycke där Amerika har en central roll under denna del av boken är under rubriken *Européer till Nordamerika* vars första mening är ”[ä]ven England, Frankrike, Nederländerna och Sverige organiserade forskningsresor till den Nya världen”.⁵⁸ Återigen beskrivs det historielösa Amerika utifrån européernas resor. Texten beskriver vidare hur européerna slog sig ned i Nordamerika och inga människor som tidigare bott där nämns. Detta stycke är helt i linje med att beskriva Amerika som en historielös geografisk plats som intas av européer. Skillnaden jämfört med beskrivningen av européernas (då gällde det främst spanjorer) ankomst till Syd- och Centralamerika är att det här ges bilden av en bosättning snarare en erövring och att inga ursprungssamerikaner nämns. Vidare beskrivs förövrigt även hur de så kallade kristna pilgrimerna från England åkte över för att få utöva sin religion i fred, samt hur dessa firade den första tacksägelsefesten som fortfarande är en stor helg i USA.

5.2.1 Bitexter

Det finns två bilder i samband med rubriken *Aztekernas rike och inkariket krossas*. Den första visar Montezuma och några andra ursprungsmexikaner:

---

⁵⁷ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 136

⁵⁸ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 137

Montezuma (1466-1520) blev den siste av aztekernas kungar. Bilden visar hur han skickar iväg sändebud för att välkomna de spanska conquistadorerna.⁵⁹

Vem som målat bilden framgår inte, heller inte vilket år den är målad vilket gör det svårt att förhålla sig till den. Dock är det den första bilden som visar en del av Amerikas ursprungsbefolkning. Att använda ordet ”conquistador” utan att beskriva vad termen innebär fungerar neutraliserande. I huvudtexten stod ”Conquistadorerna, som de spanska erövrarna i nya världen kallades”⁶⁰ men att termen är det spanska ordet för erövrare framgår inte. Det framgår endast att det var så spanjorerna kallades vilket ger ordet en neutral innebörd som läsaren själv fyller med innebörd.

Ytterligare en bild föreställandes en målning finns i samband med stycket, den lyder:

Diego Rivera: *Spanjorernas ankomst under Cortez ledning till Veracruz 1519* [...] Det är inte svårt att se på vilken sida Rivera ställer sig när han tolkar sitt lands historia som på den här stora freskomålningen.⁶¹

Dock är det inte särskilt tydligt vilken sida Diego ställer sig på om inte kunskap om personerna på tavlan ges. Detta främst för att muralmålningen är beskuren.

Till underrubriken *Européer till Nordamerika* hör två bitexter. Den första är en bildtext:

Tobaksodling i indianstaden Secota vid Pamlico River i den engelska kolonin Virginia i Nordamerika. Tecknare är John White, som på 1580-talet ledde engelska expeditioner för att bilda kolonier längs Atlankusten.⁶²

Begreppet ”indianstaden” är det enda tecknet läsaren får om att det bodde människor även i Nordamerika vid européernas ankomst. Dock beskrivs inte människorna där explicit utan endast utifrån detta begrepp. Den andra bitexten följer samma linje. Det är en faktaruta som heter *New Sweden* där det beskrivs hur svenskar bosatte sig i Nordamerika och började ”bedriva pälshandel med indianer”.⁶³ Här återfinns alltså det andra tecknet på att Nordamerika faktiskt var bebott innan européernas ankomst.

5.3 Konsekvenserna

Det sista kapitlet i denna del av boken som faller inom undersökningens ramar är ”*Upptäckternas*” *följder för Amerika och världen* och börjar som följer:

---

⁵⁹ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 136

⁶⁰ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 136

⁶¹ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 137

⁶² Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 137

⁶³ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 138

Årtalet 1492 kommer med stor sannolikhet att finnas kvar även i framtidens historieböcker. Det var då Columbus anlände till Amerika och det betydde början på en helt ny utveckling av historien. ”Upptäckarna” förde med sig sin teknik till Amerika: skrivkonsten, eldvapen, järn, andra metaller och hjulet, som inte bara användes för transporter utan också som t.ex. vattenhjulet för kvarnar. Också kulturen, religionen och språket fördes över till Amerika.⁶⁴

Återigen jämförs européernas teknik med Amerikas olika ursprungsfolk. Men det kanske mest intressanta som citatet säger är att ”kulturen och språket fördes över till Amerika”. Detta specifikt, men citatet i sin helhet, ger bilden av att européerna välvilligt delade med sig av kultur och teknik, alltså beskrivs erövringen snarare som en civilisering.

Nästkommande stycke fortsätter att berätta om konsekvenserna med att säga att Columbus hade med sig sockerrör vilket fick konsekvensen att produktionen av dessa sattes igång i Karibien:

Mest lönsam var produktionen i stor skala på plantager med många arbetare. I början använde sig de europeiska plantageägarna av indianer, men i takt med att indianerna dog genom sjukdomar och umbäranden började européerna föra över afrikaner. De första afrikanska slavskeppen kom förmodligen till Västindien år 1505. I drygt 350 år skulle den transatlantiska slavhandeln pågå och frakta mellan 10 och 20 miljoner slavar till Amerika.⁶⁵

Intressant att notera är termen ”arbetare”, alltså menar boken att det inte här är fråga om slaveri. Skillnaden på arbetare och slavar verkar här vara transportereringen och bortrövningen från det egna landet och inte arbetstvång eller dylikt. Vidare är termen ”Västindien” även intressant då den bygger på Columbus misstag, likaså termen ”indian”.

Nästkommande stycke lyder:

”Den spanska erövringen av Amerika var på sätt och vis en erövring av kvinnor” skriver en historiker. Det var män som koloniserade Syd- och Mellanamerika, och i sin guld- och kvinnojäkt spred de nya sjukdomar till indianerna. Eftersom indianerna saknade immunitet mot bl.a. malaria, drifteri, smittkoppor och mässling ledde erövringen till en demografisk katastrof för indianbefolkningen. Hur många miljoner totalt som dog vet man inte. År 1500 beräknas aztekerna ha utgjort mellan 1,5 och 3 miljoner människor – år 1600 återstod endast 70 000.⁶⁶

Här blir återigen tydligt att den språkliga kategorin ”Amerika” inrymmer det nuvarande Latinamerika. Nordamerika faller utanför denna kolonisering, européernas ankomst dit har beskrivits som en förflyttning och bosättning och inte som en erövring. Här förklaras dödsantalet med endast hänvisning till ursprungsamerikanernas avsaknad av immunitet. Dock

---

⁶⁴ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 138

⁶⁵ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 139

⁶⁶ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 139

har en förklaring getts tidigare under denna rubrik nämligen ”umbäranden” vid arbetet. Detta är förövrigt första gången kvinnor överhuvudtaget förekommer i texten och vad som menas med ”kvinnojakt” här blir otydligt och odefinierat vilket leder till att den citerade historikerns poäng går förlorad.

Vidare beskrivs viktiga livsmedel som spreds från Amerika, nämligen majs och potatis som bidrog till ökad näringskost och lägre dödlighet samt folkmängdsökning i resten av världen. Och slutligen står att läsa att:

Européernas upptäcktsresor till Amerika, Asien och Afrika innebar början till europeisk kolonialism över andra folk. Kolonialismen kännetecknades från början av en brutal och hänsynslös behandling av människor i de erövrade områdena.⁶⁷

Nu hamnar upptäcktsbegreppet utanför citationstecknen men dock lyfts dess ”brutala” och ”hänsynslösa” sida fram utan någon vidare specificering. Men det finns en exemplifiering att finna i en tillhörande bitext.

5.3.1 Bitexter

Det finns två tillhörande bilder till denna del. Den första är återigen en världskarta, denna gång med texten ”[n]ågra av upptäckternas följder”. Kartan visar hur råvaror fraktades till Europa, hur boskap, teknik och sjukdomar fraktades till Amerika från Europa och hur slavar, kaffe och sjukdomar fraktades från Afrika till Amerika (även kryddor och tyg från Asien till Europa). Den andra bildtexten är dock intressantare för där exemplifieras kolonisatörernas brutalitet som huvudtexten beskrivit i förbifarten. Bilden består av två teckningar med följande utsagor:

Inkarikets härskare Tupac Amaru fick ögonen utstuckna av de spanska conquistadorerna som gick mycket hårt fram mot indianerna. Teckningarna är ritade av Poma de Ayla, som var son till en inkaprincessa. Han föddes strax efter den spanska erövringen och blev sedermera tolk i spansk tjänst. Poma skildrade sitt folks och sitt lands historia i en tättskriven handskrift om 1178 sidor och med 400 helsidesbilder.⁶⁸

Här exemplifieras som sagt den tidigare nämnda brutaliteten. Intressant är också att det är den tredje och fjärde personen från Amerikas ursprungsfolk som nämns i och med denna bitext. Dock är det oklart om Tupac Amaru var ”härskare” före, efter eller vid sidan av den tidigare nämnda Atahualpa som kallats för ”inkarikets ledare”.⁶⁹

---

⁶⁷ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 139

⁶⁸ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 139

⁶⁹ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 136

5.4 Mellan erövring och frigörelse

Under rubriken *Kampen om kolonierna* förekommer Amerika på nytt. Det är under kapitlet *Upplysningstiden* och under delen *Kampen om makten*. Denna del, som består av ca tre sidor där Amerika har en central roll, kommer bara kort redogöras för.

Det som beskrivs är hur utomeuropeiska områden (i vilken Amerika givetvis är en del) får större betydelse för Europa. Alltså beskrivs kontinenten ännu som den geografiska platsen som får sin mening utifrån Europa. Vidare beskrivs hur Europa fraktade in "[m]ängder av nya exotiska varor"⁷⁰ och hur den tekniska utvecklingen möjliggjorde detta.

Stycket efter heter *Socker, tobak och slavar* och beskriver vilka europeiska länder som hade koloniserat Amerika. Vidare exemplifieras återigen européernas hänsynslöshet genom att skriva "[s]jukdomar och en hänsynslös behandling gjorde att indianbefolkningen decimerades"⁷¹ alltså precis samma förklaringsmodell som tidigare. Vidare beskrivs den så kallade triangelhandeln där slavar från Afrika fraktades till Amerika och producerade varor som fraktades till Europa. Slavhandelns brutalitet exemplifieras med en bild och tillhörande bitext. Sedan kommer två stycken där Amerika inte nämns utan den resterande världens handel beskrivs.

Slutligen dyker Amerika upp igen under rubriken *Kolonialkrigen*. Här beskrivs hur Storbritannien och Frankrike krigar om kolonier i Nordamerika och att briterarna står som segrare i slutet. Till texten finns en karta över Nordamerika som illustrerar hur européerna delat upp kontinenten innan kolonialkrigen avslutades. I tillhörande bitext nämns ursprungsbefolkningen igen: "[n]ågra få indianstammar är markerade".⁷²

5.5 Revolution i Nordamerika

Amerikas frigörelse från Europa börjar på grund av bokens kronologiska upplägg med den "*amerikanska revolutionen*". Första gången frigörelsen nämns är i en bitext som fungerar både som bild- och inledningstext. Bitexten inleder kapitlet *Revolutionernas tid* och lyder:

Till takten av folksången *Yankee Doodle* går kolonister i Nordamerika – *the yankees*, som de kallades – i strid mot de rödrockade briterarna för att befria sig och bilda en ny nation, USA. Tavlan målades hundra år efter självständigheten och kan symbolisera det här kapitlet, Revolutionernas tid. På båda sidor om Atlanten startade vid slutet av 1700-talet revolutioner, som bl.a. bidrog till att sprida demokratiska idéer.⁷³

---

⁷⁰ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 207

⁷¹ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 208

⁷² Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 211

⁷³ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 237

Här förknippas Nordamerika och revolutionen med begrepp som demokrati och befrielse. Detta kan sägas gälla även den franska revolutionen då den också ingår i kapitlet. Det nya nationsbildandet nämns och exemplifieras i bitexten med USA som då förknippas med demokratibegreppet. Fortfarande specificeras att det är Nordamerika detta gäller vilket innebär att resterande delar av kontinenten faller utanför.

Den del av kapitlet som kallas *Den amerikanska revolutionen* består av tre sidor med lika många underrubriker och två bitexter. Först presenteras här dock den del som är direkt under huvudrubriken *Den amerikanska revolutionen*. Där beskrivs konflikten mellan Storbritannien och Frankrike. En kort repetition av bland annat kolonialkrigen ges och Storbritanniens seger nämns. Vidare beskrivs också hur brittiska kolonister i Nordamerika firade den brittiska segern och hur präster tackade gud i kyrkorna för den, vilket leder fram till följande utsagor:

Ändå skulle kolonister efter endast några år befinna sig i krig med Storbritannien, som 1783 tvingades gå med på att en del av de nordamerikanska kolonierna blev självständiga. Hur kunde det här hända?⁷⁴

Kanoniserade begrepp som "amerikanska revolutionen" gör att en skiftning i den språkliga kategorin "Amerika" kan börja utrönas här trots att löptexten fortfarande har specifikationen *Nordamerika*. Även att människor bosatta i Amerika börjar få en mer betydande roll kan anas.

Nästa stycke kallas "*No taxation without representation*" och beskriver relationen mellan Storbritannien och dess koloni som de försökte dra ekonomisk nytta av:

Kolonister fick exempelvis inte bygga masungar eller smedjor och inte heller ta emot utländska fartyg. Men kolonisterna hade också förmåner. Deras fartyg skyddades av den brittiska flottan och de slapp konkurrens med utländska fartyg i handeln med Storbritannien. De brittiska myndigheterna såg också ofta mellan fingrarna med den omfattande smuggelhandeln som kolonisterna bedrev med franska och spanska Västindien. Fram till det fransk-brittiska kolonialkriget vid mitten av 1700-talet fanns det ingen omfattande opposition mot Storbritannien. Kolonierna styrde i stor utsträckning sig själva och det brittiska parlamentet utnyttjade sällan sin vetorätt mot kolonierna.⁷⁵

Nu representeras Amerika av kolonister och beskrivs i sitt förhållande till kolonialmakten. Det är mest det politiska läget som är i centrum för detta förhållande än så länge. Relationen mellan koloni och kolonialmakt beskrivs i positiva drag. Ingen omfattande opposition fanns och Storbritannien tycks vara en trevlig kolonialmakt. Detta förändras dock i stycket efter där Storbritanniens ökade statsskuld beskrivs och dessa förmåner, från citatet, dras in på.

---

⁷⁴ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 249

⁷⁵ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 249

Dessutom tillkommer en tull på handeln. Texten beskriver hur kolonister protesterar och lyckas få bort tullen på allt förutom te. Vidare beskrivs hur oppositionella krafter bildades i Nordöstra nuvarande USA. Samt beskrivs det så kallade ”The Boston Tea Party” när kolonister tömde brittiska fartyg på lasten med te. Kriget bröt ut och kolonisternas överbefälhavare George Washington nämns. Här kan en skillnad jämfört med tidigare skådas då människor bosatta i Amerika beskrivs som aktiva och deras perspektiv intas.

Det är först efter denna bakgrundinformation som själva frigörelsen beskrivs under rubriken *Självständighetsförklaringen* och börjar med att berätta hur representanter för kolonierna samlas och förklarar sig självständiga. Alltså inte en våldsam revolution, snarare ett politiskt spel. Vidare blir det tydligare hur kolonisternas perspektiv intas:

Kolonisterna menade att den engelske kungen hade begått en rad brott mot dem och sade därför upp kontraktet med den brittiska kronan. Upplysningens tankar ligger till grund för självständighetsförklaringen, som inleds med en uppräknning av de mänskliga fri- och rättigheterna: ”Vi anser dessa sanningar vara självklara, att alla människor är lika, att de av sin Skapare förlänats vissa ofrånkomliga rättigheter, och bland dessa rättigheter är liv, frihet och strävan efter lycka.”⁷⁶

Här beskrivs revolutionen som fredlig, ungefär som bosättningen. Dessutom beskrivs revolutionen som legitim i och med att engelske kungens brott påpekas, det vill säga att kolonisternas perspektiv lyfts fram. Dessutom förknippas revolutionen med språkliga kategorier som ”frihet” och ”mänskliga rättigheter” likt den tidigare nämnda bitexten.

Intressant är att i sista stycket under samma rubrik nämns Nordamerikas ursprungsfolk:

Till förlorarna hörde också de indianer som hade slagits på briterarnas sida. Stora delar av de landområden som briterarna i freden 1783 avstod hade tillhört olika indianfolk.⁷⁷

Denna utsaga kommer efter att ha beskrivit att kolonisterna fått stöd av Frankrike och Spanien och att de kolonister som stått på briterarnas sida stämplats som förrädare och emigrerat norrut. Nordamerikas ursprungsbefolkning som knappt nämnts i huvudtexten tidigare var alltså förlorare då de blev av med land. Dessutom ställs de utan förklaring på kolonialmaktens sida.

Den sista rubriken under denna del heter *USA:s författning* och börjar med en upprepning av de 13 koloniernas självständighetsförklaring. Sedan poängteras och exemplifieras vilka upplysningssidéer som kom att präglade maktindelningen i landet, nämligen Montesquieus modell. Sedan återgår texten till att poängtera mänskliga fri- och rättigheter såsom yttrande- och religionsfrihet men också ett annat tillägg till grundlagen ”som idag är mer kontroversiell,

---

⁷⁶ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 249-250

⁷⁷ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 251

nämmligen rätten för varje amerikan att bära vapen”. Men dess kontroversiellitet försvaras med att säga att ”[d]et var delstaterna som drev fram de här tilläggen eftersom de var rädda för att den federala regeringen annars skulle få för stor makt”.⁷⁸ Och slutligen står följande utsagor:

Revolutionen var över. USA representerade en ny typ av nation – ett land utan kung, statskyrka, adel och stående armé. Dessutom var USA en före detta koloni som hade lyckats bryta sig loss från moderlandet. I de upplysta salongerna i Europa blev USA det stora samtalsämnet. För frihetsvänner i både Europa och Latinamerika skulle USA länge vara ett föredöme.⁷⁹

Här blir det tydligt att USA som nation får stå för frihet, upplysthet och modernitet. Detta i sin relation till såväl Europa som Latinamerika.

5.5.1 Bitexter

Det finns två bitexter till denna del, båda är bildtexter. Den första tillhör inledningsstycket i direkt samband med huvudrubriken *Den amerikanska revolutionen* och lyder:

Amerikansk officer i det amerikanska revolutionskriget. Den amerikanska flaggan, *Stars and stripes*, hade vid den här tiden lika många stjärnor som ränder, 13 vardera.⁸⁰

Intressant här är att den språkliga kategorin ”Amerika” har bytt innehåll, förr var det huvudsakligen Central- och Sydamerika som åsyftades och nu istället nuvarande USA. Den andra bitexten är i samband med att George Washington nämns först gången. Texten förklarar i stort sett endast vad bilden föreställer och vem som målade den. Den föreställer Washington korsandes en flod 1776 och målades 1851.

5.6 Latinamerikas frigörelse

Latinamerikas frigörelse beskrivs på ungefär en halv sida med en bitext. Detta är längre fram i samma kapitel, *Revolutionernas tid*. Under avsnittet *Frihets- och enhetskrig i Amerika* som börjar med stycket *Frihetskrig i Latinamerika*. Till en början står det att Latinamerika var koloniserat av Spanien och Portugal och vidare står följande utsagor:

Kreolerna, den vita överklassen, hade länge varit kritiska mot den europeiska utplundringen av kolonierna och nu stärkte revolutionsidéerna deras frihetsvilja. När Napoleons arméer krossade Spanien bröts kontakten med kolonierna, som tvingades klara sig själva.⁸¹

---

⁷⁸ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 251

⁷⁹ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 251

⁸⁰ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 249

⁸¹ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 292

Än så länge är Latinamerikas befolkning inte särskilt aktiva i den historiska processen utan händelserna beskrivs snarare utifrån vad som händer i Europa, Napoleons seger över Spanien är den direkta orsaken till förändring snarare än att Kreolerna var kritiska. Här är de tidigare revolutionerna en inspirationskälla vilket även blir tydligt längre fram:

Upplysningens idéer inspirerade den latinamerikanske frihetshjälten Simon Bolivar, som ställde sig i spetsen för uppror mot kolonialmakterna. På 1820-talet gjorde kolonierna sig självständiga med hjälp av Storbritannien och USA. Bolivar hade hoppats på en union mellan Latinamerikanska stater, men motsättningarna var för stora och Latinamerika kom att bestå av en rad självständiga länder.⁸²

Personen Bolivar får relativt stor plats här till skillnad från den Nordamerikanska frigörelsen där Washington endast nämndes i förbifarten. Notera specifikationen *latinamerikan* vilket kan ses till bakgrunden att nuvarande USA inryms i den språkliga kategorin "Amerika". Den tydligaste skillnaden i komparation med Nordamerikas frigörelse är trots allt det snäva utrymmet Latinamerikas frigörelse får. Men likheter finns också och dessa står att finna i upplysningstankarna, som texten vill förknippa båda frigörelser med, om än tydligast och mer direkt i Nordamerika. Slutligen finns ytterligare tecken på att "Amerika" numer syftar på USA. Notera exempelvis vad "amerikanske" syftar på och notera också specifikationen *Latinamerika* i följande utsagor:

Under befrielsekriget förklarade den amerikanske presidenten Monroe att varje europeisk inblandning i Latinamerika skulle komma att uppfattas som en ovänlig handling mot USA. Det var den s.k. *Monroedoktrinen*, och sedan dess har USA betraktat Latinamerika som sin intressesfär.⁸³

5.6.1 Bitexter

Den enda tillhörande bitexten är en bildtext föreställandes ett fotografi där två stridsklädda personer håller upp en affisch och texten lyder:

Historien lever: frihetshjälten Simon Bolivar på en affisch våren 2000 från vänsterorganisationen Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC).

Att "organisationens" namn översätts till engelska är märkligt då det är en lärobok på svenska. Men intressantare för undersökningen är hur personen Bolivar som vi har sett fått stå för en av förklaringarna till den latinamerikanska frigörelsen fokuseras på och här förknippas med begrepp som "frihet" och också FARC.

---

⁸² Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 292

⁸³ Almgren (2007) *Alla tiders historia* s. 292

6. Epos Historia (2009)

Epos Historia (EH) har samma kronologiska uppbyggnad som ATH och delen där Amerika för första gången blir central (Amerika har nämnts i förbifarten i och med bland annat istiden) är delen precis efter medeltiden. Här kallas kapitlet för *Den tidigmoderna perioden 1500-1600-talen* och den del som faller inom undersökningsramarna består av ungefär sju sidor. Dessa sidor är alla i avsnittet *De stora sjöfärderna och den nya världsbilden*.

Avsnittet börjar med en bitext i samband med såväl inledningen som en bild (en världskarta med sjöfärder och europeiska besittningar i Amerika markerade):

De europeiska sjöfararnas resor från 1400-talet och framåt brukar kallas för upptäcktsfärder. Det var de naturligtvis ur européernas synpunkt, men inte för några andra folk. De flesta delarna av jorden var befolkade och behövde inte ”upptäckas”. I Asien och Afrika kom européerna i kontakt med många avancerade stater och kulturer som de inte kunde lägga under sig [...] I väster däremot, i den nya världen, Amerika, ödelade européerna de gamla kulturerna och rikena. Här blev de snabbt herrar genom sin hänsynslöshet och sin teknologiska överlägsenhet.⁸⁴

Här problematiseras den europeiska historieskrivningen och européernas handlingar tas avstod från med ord som ”hänsynslöshet” och beskrivningar om att de gamla kulturerna ödelades. Dessutom med ord som ”sjöfärder” istället för ”upptäcktsresor”. Upptäcktsbegreppet används här endast för att ifrågasättas. Det relationella skapandet av objektet Amerika sker främst genom européernas teknologiska överlägsenhet. Men Amerika kontrasteras även i viss mån med såväl Asien som Afrika.

6.1 Bakgrund och ankomst

Nästa rubrik heter *Portugiserna och vägen till Indien* där är Amerika överhuvudtaget inte med istället beskrivs portugisernas teknik och sjöfärder utförligt. Amerika dyker däremot upp under nästkommande rubrik *Vägen västerut*:

Samtidigt som portugiserna utforskade Afrikas kust på väg mot Indien, inledde spanjorerna erövringen av Nya världen, Amerika. Till en början var också Spanien ute efter sjövägen till Indien. Italienaren *Christofer Columbus* var övertygad om att det gick att nå Indien genom att segla västerut runt jordklotet. Han fick den spanska drottningen Isabella av Kastillen att bekosta expeditionen.⁸⁵

Amerika kommer på allvar in i historien i och med Columbus, som står i fokus, och i samband med spanjorernas sjöfärder. Vidare står årtalet för hans avresa och att han ”nådde

---

⁸⁴ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 133

⁸⁵ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 135

Bahamasöarna i Västindien efter en dryg månad”.⁸⁶ I meningen efter stöter européerna (spanjorer närmare bestämt) på människor:

På de Västindiska öarna träffade spanjorerna på folk som levde på stenåldersstadiet. De hade inget att sätta emot när européerna lade beslag på deras land.⁸⁷

Här används den europeiska måttstocken ”stenåldersstadiet”, utan att exemplifiera begreppets innebörd. Dock gäller begreppet endast de människor som bodde på öarna och en skillnad mellan olika ursprungsamerikaner kan urskiljas.

Texten går sedan vidare och beskriver vad Columbus hade med sig på sin andra resa samt att han hade ”i avsikt att upprätta en koloni”. Sedan står det även att européerna endast var män och att inga bönder var med vilket leder fram till följande utsagor:

Spanjorerna hade tänkt sig att leva på indianernas arbete och överskott. Själva ville de ha guld, och lokalbefolkningen utnyttjades som slavar. Spanjorerna skapade från första början en ekonomi som byggde på utplundring och rovdrift i stor skala.⁸⁸

En viktig detalj är att texten här använder ordet ”slav”. En annan intressant aspekt är att spanjorernas handlingar beskrivs som avsiktliga vilket ger bilden av en medveten kolonisering. Vidare kan återigen utrönas vissa distinktioner bland ursprungsamerikaner:

Men alla samhällen var inte så enkla som de på öarna. På fastlandet fanns flera högtstående kulturer och välorganiserade riken. De viktigaste av dem var *Aztekerriket* i Mexico och *Inkariket* med centrum i Peru. Grunden för bägge kulturerna var den höga avkastning som jordbruket gav. Indianerna odlade majs och i Peru även potatis. Majs och potatis som inte fanns i den gamla världen, ger mycket goda skördar med ganska lite arbete, och jorden behöver inte plöjas. Men indianerna kände inte till järnet utan hade bara redskap av sten och trä. De använde inte hjulet, och de hade inte några stora husdjur att rida på eller använda som dragdjur. Inkafolket hade dessutom inte heller någon skrift.⁸⁹

Då diskursen som bekant lika mycket präglas av vad som inte sägs är det intressant att notera att dessa utsagor inte nämner mayafolket. Med det sagt sker objektsbildningen genom sitt fokus på teknisk jämförelse. Notera även att texten använder den språkliga kategorin ”indian” för att benämna ursprungsamerikanerna. En intressant formulering är förövrigt ”[d]e använde inte hjulet”, som ger bilden av att hjulet fanns i Amerika men inte användes. Intressant är även att tillgången till dragdjur verkar vara central för objektsbildningen av ursprungsfolket i

---

⁸⁶ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 135

⁸⁷ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 135

⁸⁸ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 135

⁸⁹ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 135

Amerika. Bilden av den historielösa kontinenten är inte lika påtaglig här som i ATH. Visserligen beskrivs Amerika och dess befolkning i och med européernas ankomst men Amerikas befolkning nämns exempelvis inte endast i och med att de ”krossas”.

6.1.1 Bitexter

Förutom den ovannämnda världskarta finns också en faktaruta i samband med inledningen, som kallas *Hur stor befolkning?* Här beskrivs storleken på världens befolkning, runt 1500-talet och hur liten kunskap det finns om bland annat Afrikas befolkning söder om Sahara men också att ”[l]ika dålig är kunskapen om Amerika före Columbus, men beräkningar brukar hamna på 30 till 60 miljoner”.⁹⁰

Även två bildtexter figurerar i samband med avsnittet *Portugiserna och vägen till Indien* där den ena visar en portugisisk soldat och texten förklarar endast vad bilden visar. Och den andra ett portugisiskt skepp, karavellen. Bitexten inleds med meningen ”[p]ortugiserna gjorde sina upptäcktsfärder med ett mycket bra fartyg”⁹¹ vilket kan tolkas som ett tecken på att texten här intar ett europeiskt perspektiv då upptäcktsbegreppet används, som boken själv menat är att inta européernas perspektiv.

6.2 Erövringen av Latinamerika

Första rubriken under detta tema är *Aztekerna besegras* som återfinns direkt efter *Vägen västerut*. Under rubriken står följande utsagor:

Aztekerna invandrade till den mexikanska högplatån ett par hundra år före spanjorernas uppdykande. De slog sig ner på en ö i en stor sjö som fanns på den tiden och anlade en stad som kallades *Tenochtitlán*. I Mexiko fanns en rad olika stadsstater som efter hand underkuvades av aztekerna. Vid 1500-talets början behärskade aztekerna i stort sett hela centrala Mexiko från kust till kust.⁹²

Här lyfts aztekernas historia, om än kort, fram vilket bidrar till att erkänna att Amerikas historia inte började med européernas ankomst. Viktigt att poängtera är att Amerika trots allt träder in i boken i och med den europeiska ankomsten och att detta beskrivs under rubriken *Aztekerna besegras* vilket gör att beskrivning sker i och med européernas erövring. Det som beskrivs är att riket fanns och i vilken utsträckning dock inget om kulturen eller civilisationen som sådan och heller inte om den tendentiösa informationen som finns.

Nästa stycke under samma rubrik skildrar spanjorernas och aztekernas möte:

---

⁹⁰ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 133

⁹¹ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 133

⁹² Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 136

När spanjorerna på Kuba fick höra talas om aztekernas rike skickades en expedition iväg under ledning av *Hernan Cortés*. På våren 1519 seglade han över till fastlandet med 500 soldater och 16 hästar. Spanjorerna mötte inget motstånd utan mottogs tvärtom med gåvor av aztekerna som länge trodde att de var gudar. Inkräktarna nådde fram till Tenochtitlán som var en storstad med minst 300 000 invånare. De tillfångatog svekfullt aztekernas härskare och ställde till med ett blodbad vid en religiös fest. Invånarna vände sig då mot dem, och spanjorerna flydde. Efter några månader återkom Cortés med förstärkning. Spanjorerna belägrade Tenochtitlán med hjälp av aztekernas inhemska fiender och intog den efter hårda strider. Cortés beslöt att jämna staden med marken och bygga en ny huvudstad ovanpå ruinerna, dagens Mexico City.⁹³

Ord som ”inkräktare”, ”svekfullt” och ”blodbad” bidrar till att ta avstånd från spanjorernas handlingar. Amerika skapas här i sin relation till européerna och texten slår fast att aztekerna trodde européerna var gudar utan någon vidare förklaring. Aztekerna beskrivs förövrigt som givmilda medan spanjorerna snarare beskrivs som hänsynslösa.

Vidare finns rubriken *Inkariket* som börjar med följande utsagor:

Inkariket var ännu större än Aztekerriket. Det sträckte sig i ett band längs Sydamerikas västkust från nuvarande Ecuador i norr över Peru och Bolivia till mellerst Chile i söder, en sträcka på mer än 400 mil. Så stort hade det blivit först vid mitten av 1400-talet. Innan dess hade inkafolket bott i ett ganska begränsat område runt staden Cuzco i Peru. När spanjorerna kom var Cuzco nästan lika stort som Techotitlán.⁹⁴

Här sker objektsbildningen i relation till aztekernas rike i Mexico snarare än till européerna. Än så länge behandlas främst den geografiska utsträckningen och läsaren får en bild av att ett stort rike fanns som mötte kolonisatorerna. Vidare står följande utsagor:

Inkafolket hade skapat en mycket välorganiserad stat där invånarnas liv reglerades noga. Härskaren, den egentliga inkan, ansågs vara släkt med solen och kunde därför styra enväldigt. Förvaltningen sköttes av en adel som underhölls av staten. De vanliga människor var indelade i grupper av familjer som gemensamt ägde sin jord. De fick behålla sin skörd men var tvungna att arbeta på den statsägda jorden. Avkastningen från denna gick till att försörja inkan, ämbetsmännen och prästerna, men sparades också för nödår och för gamla och sjuka. Någon handel och köpenskap förekom knappast alls.⁹⁵

Här förekommer för första gången en beskrivning av det sydamerikanska samhällssystemet och utan att ha en direkt jämförelse med det europeiska, även om det görs indirekt. Notera även att den språkliga kategorin ”indian” hitintills endast använts som samlingsbegrepp för

---

⁹³ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 137

⁹⁴ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 137

⁹⁵ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 137f

människor som bodde i Amerika innan européernas ankomst, och aldrig när en viss kultur eller grupp beskrivs. Intressant är även att begrepp som ”ledare”, ”härskare” eller kort och gott ”inkan” används vilket är ett tecken på att texten använder sig av ursprungsfolkens egna termer och inte med europeiska termer såsom ”kung”. Slutligen står under samma rubrik:

Rykten om det guldrika landet nådde spanjorerna. Vid 1530-talets början gav sig äventyraren *Francisco Pizarro* iväg på en expedition i spetsen för bara 150 man. Då hade ett inbördeskrig just avslutats efter fem års strider. Spanjorerna inbjöd inkan till underhandlingar, men tillfångatog honom svekfullt. Med härskaren i inkräktarnas våld förlamades motståndet. Sedan spanjorerna fått en massa guld dödades inkan, och då fanns ingen ledning kvar i landet. Det stora riket kunde besättas av spanjorerna.⁹⁶

Återigen förknippas spanjorerna med svekfullhet, denna gång exemplifierat. Att kalla Pizarro för ”äventyraren” gör att han till en början beskrivs i positiva termer. Begreppet förknippas snarare med mod och frihet än svekfullhet, inkräktare och våld. En annan intressant aspekt är att Karibien och Sydamerika även här utgör basen för den språkliga kategorin ”Amerika”. Även om begreppet än inte använts kontinuerligt så representerar begreppet de gånger det använts nuvarande Latinamerika. Nordamerika förkommer överhuvudtaget inte i utsagorna.

6.2.1 Bitexter

Tillhörandes denna del finns tre bitexter som är relevanta att nämna, samtliga bildtexter. Den ena är i samband med *Aztekerna besegras* och är en teckning föreställande spanjorer som går till attack mot azteker:

Spanjorerna blev till en början vänligt mottagna i Tenochtitlán, men efter en tid gick de till anfall mot de obehäpnade aztekerna under en religiös fest. Händelsen är avbildad på denna teckning från 1500-talet.⁹⁷

Bitexten är i linje med beskrivningen i övrigt och är en gestaltning till en del av huvudtexten, och syftar till att poängtera spanjorernas brutalitet.

Den andra finns under rubriken *Inkariket*, och bilden är ett fotografi över Machu Picchu:

Inkastaden Machu Picchu i Anderna. Den låg länge öde och återupptäcktes först 1911, och är därför den bäst bevarade inkastaden idag.⁹⁸

Detta är också i linje med beskrivningen i stort då Inkarikets utsträckning och samhälle beskrivits blir detta en exemplifiering av huvudtextens beskrivning.

---

⁹⁶ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 138

⁹⁷ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 136

⁹⁸ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 137

Den tredje och sista bitexten är även den tillhörande en bild under rubriken *Inkariket*, utsagorna är följande:

Det finns nästan inga skildringar som visar indianernas syn på spanjorernas erövring av Inkariket, men en sådan är ett manuskript av Felipe Hualmán Poma de Ayla som föddes strax efter erövringen. Här visar han en avrättning.⁹⁹

Intressant här är att termen indian återigen används denna gång gällande en specifik grupp. Även att det är första gången en ursprungsamerikan nämns vid namn är värt att notera. Förövrigt är det i linje med beskrivningen i övrigt. Spanjorernas brutalitet synliggjordes redan i huvudtexten och poängteras här.

6.3 Konsekvenserna

Direkt efter rubriken *Inkariket* följer *Nya världen efter den spanska erövringen* och inleds med följande utsagor:

Både Inkariket och Aztekerriket besegrades förvånansvärt enkelt av de fåtaliga spanjorerna. Européerna hade visserligen skjutvapen, men dessa var inte särskilt många eller effektiva. De viktigaste vapnen var istället svärd och lans. Hästarna skrämde indianerna men varken Cortés eller Pizarro hade något större antal med sig.¹⁰⁰

Återigen används ”indian” som ett samlingsbegrepp. Här försöker texten ge en förklaring till spanjorernas enkla erövring. Detta försätter med följande utsagor:

Legender om gudar som skulle komma över havet bidrog till att indianernas motstånd till en början var svagt: kanske var främlingarna inte vanliga dödliga? Indianerna chockades förmodligen också av att möta en fullständigt främmande kultur, precis som vi skulle göra om jorden invaderades från rymden av okända varelser. Spanjorerna insåg dessutom vilken stor betydelse rikenas härskare hade. Både Cortés och Pizarro började striderna med att svekfullt ta dem till fånga. Aztekerna och inkafolket var vana vid att vara undersåtar, och spanjorerna kunde överta de gamla härskarnas roll. Det visade sig faktiskt lättare att besegra stora imperier än små samhällen.¹⁰¹

Här försöker utsagorna att finna en förståelse för ursprungsfolken i kulturmötet, den försöker i viss mån inta Amerikas ursprungsfolks perspektiv. Men mötet med främmande kulturer skedde från båda sidor, även européerna borde chockats av kulturmötet. En förklaring till den enkla erövringen som ges är att de besegrade rikena i mångt och mycket var beroende av en ledare och att européerna ”svekfullt” tog dem tillfånga. Här försätter objektsbildningen att

---

⁹⁹ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 138

¹⁰⁰ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 138

¹⁰¹ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 138

beskriva ursprungsamerikanerna som oskyldiga och européerna som våldsamma och ett avståndstagande från deras beteende kan urskiljas. Vidare står följande:

Effekterna på de indianska samhällena av mötet med européerna var fruktansvärda. Européerna hade med sig sjukdomar som Amerika aldrig upplevt. Indianerna saknade motståndskraft mot de mikroorganismer som människor i gamla världen levte med i tusentals år. Därför fick sjukdomar som smittkoppor, mässlingen och röda hund katastrofala följder.¹⁰²

Här skådas ytterligare en konsekvens nämligen befolkningsreducering på grund av bristande immunförsvar. Vidare i samma stycke ges siffror på redueringen och följande läggs till:

Till sjukdomarnas härjningar måste också läggas européernas framfart med slavarbete och tvångsförflyttningar. Detta slog sönder byar och familjer och hindrade den normala återväxten. När den indianska befolkningen började stabiliseras på 1600-talet var den kanske bara tiondelen så stor som före 1492.

Intressant i jämförelse med den tidigare boken är att de två sistnämnda orsakerna till befolkningsminskningen här var de centrala förklaringarna i ATH. Ytterligare en intressant detalj är begreppen ”slavarbete” och ”tvångsförflyttningar” som inte förekom i ATH.

Nästkommande rubrik heter *Amerika plundras* och är den sista som faller innanför uppsatsens ramar i detta kapitel. Dess inledande utsagor är följande:

Erövrarna var ute efter guld och silver och tog allt de fick veta om. Metallföremålen smältes ner och sändes hem till Europa. Sedan övergick spanjorerna till att bryta ädelmetaller direkt i gruvorna med hjälp av tvångsarbete och slavar. Våldiga mängder silver skickades till Spanien under 1500-talet. När gruvorna sinade började spanjorerna istället att driva jordbruk i form av storgods med indianerna som livegna bönder.¹⁰³

Om ”tvångsarbetare”, ”slavar” och ”livegna bönder” här används synonymt eller om det finns nyansskillnader är otydligt. Tydligt är dock att det inte är vanliga ”arbetare” det rör sig om. Spanjorernas girighet och utplundring av Latinamerika framlyfts här. En sista intressant detalj finns i rubriken och består i att den språkliga kategorin ”Amerika” syftar till Latinamerika då Nordamerika överhuvudtaget inte har figurerat i texten. Slutligen står även att läsa att:

Den spanska kolonisationen kom igång tidigt. Under 1500-talet utvandrade två- till tretusen spanjorer varje år. Invandrarna kom från olika sociala grupper, men till en början ingick det inte många kvinnor. På 1500-talet var bara tusen av de åttatusen spanjorerna i Peru kvinnor. Ändå fick dessa få kvinnor en avgörande betydelse för uppkomsten av en spansk-amerikansk kultur. Redan

---

¹⁰² Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 138

¹⁰³ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 138f

vis 1500-talets mitt fanns det en generation ungdomar som var född i Amerika men fått en spansk uppfostran.¹⁰⁴

Dessa utsagors främsta syfte är att lyfta fram kvinnornas roll. Här får de spanska kvinnorna rollen som barnafödare och uppfostrare samt kulturbevarare.

6.3.1 Bitexter

Det finns en tillhörande bitext som är tillhörande en bild och har följande utsagor:

År 1545 upptäckte spanjorerna ett fantastiskt rikt silverberg i Potosí i Peru. Indianerna i området användes som tvångsarbete under omänskliga förhållanden och dog ofta efter några veckor. Potosí ligger på hög höjd vilket gjorde arbetet extra hårt, och dessutom använde spanjorerna giftigt kvicksilver vid utvinningen av silvret.¹⁰⁵

Spanjorerna behandling av ursprungssamerikanerna ifrågasätts och tas avstånd ifrån av texten, detta med ord som ”tvångsarbete” och ”omänskliga förhållanden” och genom att belysa det giftiga kvicksilvret. Om det är någon skillnad mellan ”tvångsarbete” och ”slaveri” är emellertid oklart. Intressant är att texten menar att Potosí ligger i Peru när det i själva verket ligger i nuvarande Bolivia.¹⁰⁶

6.4 Mellan erövring och frigörelse

Amerika dyker upp igen under kapitlet *Det gamla samhällets höjdpunkt – och sammanbrott 1700-talet* under rubriken *Världshandeln växer*. Det som mer specifikt behandlas gällande Amerika är den så kallade triangelhandeln. Det finns en tillhörande världskarta som visar världshandeln, europeiska kolonier med mera. Denna del är i linje med beskrivningen i övrigt och den europeiska brutaliteten synliggörs med utsagor som ”[ö]kad slavimport var den tragiska bakgrunden till Västindiens ekonomiska expansion”. Under denna del figurerar inte människorna i Amerika utan det är snarare produktionen som sådan och slaveriet som nämns. Här ses Amerika som en plats där europeisk produktion ägde rum med hjälp av slavar från Afrika. Alltså kan sägas att i stora drag är det samma kanoniserade händelser som hitintills beskrivits i båda böckerna. Detta fortsätter då nästa gång Amerika blir central är under den nordamerikanska frigörelsen.

6.5 Bosättning och kolonialkrig i Nordamerika

Den nordamerikanska frigörelsen beskrivs på ungefär sju sidor under rubriken *Den amerikanska revolutionen* som börjar med ett citat från självständighetsförklaringen:

---

¹⁰⁴ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 139

¹⁰⁵ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 139

¹⁰⁶ Nationalencyklopedin ”Potosí”

”Alla människor är skapade lika. Av sin skapare har de utrustats med vissa oförytterliga rättigheter. Bland dessa märks liv, frihet och strävan efter lycka”¹⁰⁷

Detta är ett talande inledningscitrat då den amerikanska revolutionen direkt förknippas med frihetsbegreppet. Dessutom står den språkliga kategorin ”Amerika” här klart och tydligt för Nordamerika och främst nuvarande USA, alltså kan utrönas en innebördsskiftning i den språkliga kategorin. Stycket direkt efter ger en stor roll åt orden i inledningscitratet. Texten menar att orden hade ”revolutionär sprängkraft” när de skrev och att de inledde revolutionen som skulle ”rulla vidare över Europa och fylla människors hjärtan med hopp om jämlikhet och frihet”.¹⁰⁸ Med andra ord förknippas Nordamerika tydligt med framförallt frihetsbegreppet men också med ord som ”jämlikhet” och ”hopp”. Detta handlar i stort hela första stycke om, och kan exemplifieras ytterligare:

Orden var avsedda att ge motivering till varför de brittiska kolonisterna i Nordamerika inte längre ansåg lyda kungen i London. De ville bygga ett nytt samhälle. Det skulle grunda sig på individens rättigheter istället för ståndens rättigheter. Revolutionens framgångar medförde att kolonisternas idéer fick stor betydelse för utvecklingen i Europa.¹⁰⁹

Slutligen poängteras att tanken om individens rättigheter inte skapades i Amerika utan snarare kom från engelsmannen Locke.

Sedan dyker rubriken *Engelsmän slår sig ner i Nordamerika* upp och beskriver hur en del engelsmän slår sig ner i Nordamerika i början 1600-talet och hur vissa får privilegiet att bilda en koloni. Detta för att poängtera att de första kolonierna var privata projekt utan statsledning. Detta poängteras och upprepas för att visa på koloniernas självständighet gentemot England.

Sedan kommer intressanta passager då ursprungsfolken nämns. Först beskrivs hur det tidigt uppstod konflikter men att båda parter var intresserade av fredlig samexistens:

Indianerna skulle lätt ha kunnat driva tillbaka de vita i havet, men i stort sett tolererade indianerna de första bosättningarna. De europeiska varorna lockade [...] Indianerna var mer intresserade av att byta till sig vapen och andra varor än att ta livet av de främmande männen. Med europeiska varor kunde indianhövdingen stärka sin ställning inom stammen och gentemot andra hövdingar.¹¹⁰

Den relationella samexistensen mellan ”indianerna” och ”de vita” beskrivs som fredlig och kolonierna som bosättningar snarare än erövringar, dock ges en del utrymme åt ursprungssamerikanerna.

---

¹⁰⁷ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 256

¹⁰⁸ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 256

¹⁰⁹ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 256

¹¹⁰ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 257

Sista stycket under samma rubrik poängterar återigen koloniernas självständighet och att kolonisterna ökade kraftigt samt att de försörjde sig på familjejordbruk och handel i norr och tobaksplantage i söder. (av nuvarande USA vill säga)

Nästa rubrik heter *Fransmän, holländare och svenskar* och beskriver som namnet antyder hur även andra européer anlade kolonier i Nordamerika. Beskrivningen kretsar kring var dessa ”nationer” anlade sina kolonier och inga människor från ursprungsbefolkningen nämns. Det beskrivs hur fransmän hade kolonier i Canada och holländare handelstationer vid östkusten samt att en svensk koloni anlades i närheten av holländarnas.

Rubriken efter heter *Engelsmännen driver ut sina konkurrenter* och utsagorna handlar till en början om att holländarnas och svenskarnas kolonier förblev små och erövrades av britterna. Sedan beskrivs kolonialkrigen mellan Frankrike och Storbritannien och intressant att notera är att ursprungsfolken får en roll i dessa:

Indianerna kämpade på båda sidor men hade i regel bättre kontakt med fransmännen. Det berodde på att fransmännen bedrev pälshandel med indianerna. De jordbrukande engelsmännen hade färre kontakter med indianerna.¹¹¹

Notera att begreppet ”indian” är en sammanklumpning som inrymmer alla som bodde i Amerika innan européernas ankomst, vare sig det var ett stort rike eller småstammar. I beskrivningen av Nordamerikas ursprungsfolk är dock termen mer frekvent använt än tidigare. Vidare beskriver texten hur britterna slutligen stod som segrare vilket innebar ytterligare självständighet. Det står exempelvis att ”kolonisterna kunde nu uppträda mer självsäkert” och detta gentemot såväl ”indianerna” som kungen i London. Det står också att ”[d]e brittiska kolonisterna behövde inte längre frukta fransmännen, och vad indianerna tyckte var det ingen som brydde sig om”. Den sistnämnda utsagan skapar en bild av att den fredliga samexistensen började ruckas på.

6.5.1 Bitexter

Det finns fem bitexter tillhörande denna del där den första är en bildtext i samband med inledningsstycket och citatet. Bilden förställer en karta över Nordamerika och visar olika europeiska kolonialområden där, ursprungsamerikaner nämns i förbifarten ”[d]ominerade indianstammar är markerade”.¹¹²

Den andra bitexten är en faktaruta som är placerade precis bredvid kartan och heter *Indianerna* och handlar om hur olika ”indianfolk” behärskade Nordamerika innan

---

¹¹¹ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 259

¹¹² Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 256

européernas ankomst. Här framkommer att den språkliga kategorin ”indian” inte är en enhetlig grupp. Det står exempelvis att västra nuvarande USA dominerades av ”prairieindianer så kallade *siouxer* och *comancher*” och att östra och norra delarna dominerades av ”skogs- och sjöindianer såsom *algokiner* och *irokeser*”.¹¹³ Vidare beskrivs att dessa människor var uppdelade i många stammar som stred om rätten till jaktmarker denna rivalitet beskrivs som ödesdiger efter européernas ankomst.

Ytterligare en bitext finns i samband med *Engelmän slår sig ner i Nordamerika* och är tillhörande en bild föreställandes hur ”engelsmännen 1681 slöt fördrag med indianerna”¹¹⁴ och syftar helt och hållet till att beskriva den fredliga relationella samexistensen.

I samband med *Fransmän, holländare och svenskar* finns två bitexter. En tillhör en bild föreställandes en teckning, bitexten lyder ”Indianfamilj tecknad av Per Lindeström 1690”. Den andra är en faktaruta med namnet *Nya Sverige* och beskriver hur svenskar slog sig ner och köpte mark av urbefolkningen och att en viss konflikt uppstod till början som innebar ett tiotals svenskars död. Sedan beskrivs hur problemen med ursprungsfolken löstes men hur konflikt med holländare uppstod. Intressant här är att begreppen ”indianer” och ”urbefolkningen” används parallellt och synonymt.

6.6 Revolution i Nordamerika

Huvudtexten fortsätter med rubriken *Amerikanarna protesterar mot London*. Här blir tydligt hur den språkliga kategorin ”Amerika” skiftat innebörd. Tidigare har vi sett hur Amerika fått representeras av Latinamerika för att nu skifta till nuvarande USA. En annan intressant aspekt är att den språkliga kategorin ”amerikanarna” inte innefattar ursprungsamerikaner utan brittiska kolonister. Detta blir tydligt då det som behandlas direkt efter rubriken är hur kolonierna blivit mer och mer självständiga samhällen med bland annat eget parlament. Ursprungsbefolkningen hamnar i denna del helt utanför texten, här beskrivs istället konflikten mellan koloni och kolonialmakten, där kolonin får representera det nya och förknippas med jämlikhet och som vi tidigare sett även frihet.

Kolonisterna var jämfört med europeiska förhållanden relativt jämlika. Det var betydligt fler av männen i kolonierna som hade rösträtt jämfört med hur det var i England, men inte heller i kolonierna fick kvinnorna rösta.¹¹⁵

---

¹¹³ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 256

¹¹⁴ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 257

¹¹⁵ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 259

Vidare beskrivs hur kolonin protesterar mot nya tullskatter som kolonialmakten försöker införa. Här vinner kolonisterna och skatten dras tillbaka och det beskrivs hur Storbritannien några år senare inför en skatt på te, som återigen upprör kolonisterna.

Nästkommade rubrik heter *Från skatteprotest till oavhängighetsförklaring* och behandlar det så kallade "The Boston tea-party" där kolonister smög sig ombord ett brittiskt skepp och slängde all te i vattnet efter att engelska handelsmän fått ensamrätt på försäljning av te. Det sägs även att händelsen brukar symboliskt betraktas som inledningen på revolutionen. Och texten beskriver även att strider bröt ut mellan "amerikanska och brittiska soldater".¹¹⁶ Märk att den språkliga kategorin "amerikan" här återigen inbegriper kolonister och definieras i relation till kolonialmakten. Sedan fortsätter texten med att beskriva hur "amerikaner" året där på utfärdar "oavhängighetsförklaringen", vilket syftar på det som i ATH kallas för självständighetsförklaringen. Det beskrivs även att den skrevs av Thomas Jefferson och vidare står följande utsagor att läsa:

I texten utropades självständigheten för "Amerikas förenta stater". Samtidigt gavs en motivering till varför amerikanerna ansåg brytningen med kungen laglig: "*Emedan regeringarna endast existerar med undersåtarnas medgivande och med deras vilja.*" [...] Samma kväll vräkte folket omkull kungens staty i Philadelphia där kongressen hölls. Statyn smältes ner till kulor för de amerikanska trupperna. Nu var frihetskriget oundvikligt.¹¹⁷

Här blir det tydligt hur texten intar "amerikanernas" perspektiv, detta främst för att deras motivering ordagrant framförs men också för att deras handlingar är i fokus. Sedan kan här uttydas att frihetsbegreppet återkommer och att den språkliga kategorin "amerikan" har fått fäste och inbegriper kolonisterna.

Rubriken efter heter *Sex år av krig* och beskriver det nämnda "frihetskriget". Det står att engelsmännen förväntade sig en snabb seger men hur kolonisternas "bondsoldater" undvek öppna fält som britterna var vana att strida vid, vilket ledde till ett utdraget "gerillakrig". Alltså är det krigets själva förlopp som beskrivs och urinvånarna förekommer överhuvudtaget inte. Vidare beskrivs hur kolonisterna fick hjälp från Frankrike och krigsförloppet beskrivs tills dess att den brittiske befälhavaren ger upp. Vidare beskrivs hur fredens sluts, 1783, samt så står det att "Amerikas förenta stater erkändes då som en självständig nation."¹¹⁸

Nästa rubrik heter *Förenta staternas revolutionära författning* och dess första utsagor är:

---

¹¹⁶ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 260

¹¹⁷ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 260

¹¹⁸ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 260

Efter kriget återstod problemet med att skapa *en* nation av de 13 kolonier eller stater som tidigare lytt under Storbritannien. Därför skrevs en författning med bestämmelser om hur landet ska styras. Att överhuvudtaget ha en författning var revolutionärt. Kungarna i Europa ville oftast styra oinskränkt utan några regler. Förenta staternas författning kan ses som ett resultat av dels kolonisternas vana att styra sig själva, dels av idéer från upplysningstiden.¹¹⁹

Här blir det återigen tydligt hur objektsbildningen grundar sig i att förknippa Amerika, som nu inbegriper nuvarande USA, med upplysningssidéerna och med självständighet. Förövrigt förknippas Amerika här även implicit med frihetsbegreppet då kungarnas makt inskränks och utsagor som ”styra sig själva”. Denna tendens kan exemplifieras ytterligare då stycket efter är av följande utsagor:

För det första var författningen relativt demokratisk jämfört med hur det var i andra länder. De flesta vita män hade rösträtt – förutsättningen var att man ägde lite jord vilket de flesta gjorde. (Undantagna från rösträtt var som vanligt kvinnorna men också alla indianer och svarta.)¹²⁰

Här nämns visserligen rösträttsundantagen men fokus ligger trots allt på att förknippa Nordamerika med demokratibegreppet. Sedan försätter stycket med att skriva hur författningen byggde på Montesquieus idéer om maktbalans i staten. Detta beskrivs utförligt:

Förenta staterna skulle därför styras av tre olika maktcentra: presidenten, kongressen och högsta domstolen. Presidenten skulle leda utrikespolitiken, vara överbefälhavare och utse ämbetsmän. Kongressen som det amerikanska parlamentet kallades, skulle stifta lagar. Kongressen var uppdelad på två kamrar: *representanthuset*, valt direkt av folket, samt *senaten* dit varje delstat sände två representanter oberoende av befolkningsantalet. Den högsta domstolen, slutligen, hade den dömande makten, men fick även rätt att ogiltigförklara presidentens och kongressens beslut om det ansågs strida mot författningen. Även presidenten och kongressen fick vissa möjligheter att fördröja eller förhindra varandras beslut. Grundtanken var att stoppa alla former av envælde.¹²¹

En intressant detalj i citatet är att ”folket” blir synonymt med vita jordägande män då det endast var de som, enligt föregående stycke, hade rösträtt och därmed kunde välja till representanthuset. Men förövrigt fördjupas bilden av Amerika som frihetsföregångare då det utförligt beskrivs hur författningens grundtanke ”var att stoppa alla former av envælde”. Detta kontrasteras givetvis till Europa och dess samhällsstyre.

Det sista stycket under samma rubrik fortsätter på samma spår men först står att författningen trädde i kraft 1789 och att den gäller än. Vidare beskrivs, att ”utvecklingen i Nordamerika” var en inspiration för européerna. Detta för att den visade att det var möjligt att

---

¹¹⁹ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 260

¹²⁰ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 260f

¹²¹ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 261

”skapa ett förnuftigt samhälle utan ståndsprivilegier, kung och statskyrka.”¹²² Notera ordvalet ”förnuftigt” som är helt i linje med att förknippa Nordamerika med upplysningsidéerna.

6.6.1 Bitexter

Under denna del finns fyra bitexter varav tre bildtexter och en faktaruta. Den första bilden är en teckning placerad i samband med rubriken *Amerikanarna protesterar mot London*. Bitexten är följande: ”Engelska kolonister gör affärer med irokeser 1777”.¹²³ Alltså framgår inte vem som tecknat, men notera att kolonisterna inte inbegrips i den språkliga kategorin ”amerikan” än och att den väldigt specifika kategorin ”irokeser” används istället för sammanklumpningen ”indian”. Den andra bilden är i samband med *Från skatteprotest till oavhängighetsförklaring* och utsagan lyder endast: ”’The Boston tea-party.’ Samtida karikatyr”.¹²⁴

Den tredje bilden är en målning i samband med styckena *Sex år av krig* och *Förenata staternas revolutionära författning* och bilden har följande tillhörande utsagor:

Slaget vid Princetown. General Washington, i blå rock till häst, besegrade i denna strid de engelska ”rödrockarna”. Denna samtida målning är föga realistisk. I verkligheten kom nästan aldrig bajonetterna till användning – ena sidan flydde som regel innan det blev närstrid. Målning av John Trumbull 1787.¹²⁵

Detta är i linje med stycket *Sex år av krig* då den i mångt och mycket behandlade själva krigsförloppet, vilket denna bitext är en del av om än den fokuserar på målningen och kritiserar dess framställning av ett visst slag.

Den sista bitexten i sammanhanget är en faktaruta, på ungefär en halv sida, med titeln *USA:s förste president* och handlar helt och hållet om personen George Washington, som förövrigt endast nämns i bitexter. Läsaren får veta vilket år Washington föddes och var han gillade att göra på fritiden, exempelvis står det att ”[h]an gillade grillfester...” och vidare även att han var ”förtjust i rom, sherry och madeira.”¹²⁶ Beskrivningen sker som sagt främst kring personen Washington och slutligen nämns att han blev den första presidenten i nationen USA.

---

¹²² Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 261

¹²³ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 259

¹²⁴ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 260

¹²⁵ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 261

¹²⁶ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 262

6.7 Latinamerikas frigörelse

Latinamerikas frigörelse beskrivs på ungefär en halv sida med två bitexter. Denna beskrivning återfinns under ett kapitel kallat *Revolution och reaktion* och mer specifikt under rubriken *Latinamerika blir självständigt*. Utsagorna lyder som följer:

Under slutet av 1700-talet och under Napoleonkrigen hade Latinamerika börjat frigöra sig från sina europeiska makthavare. Genom en kamp, som till en början bara gällde större oberoende från kolonialmakterna, kom en rad nya självständiga länder till. Men det blev inget liberalt styrelseskick i de nya länderna. De blev antingen republiker med president eller också kungadömen. I båda fallen fick deras ledare en diktators makt. Det största landet, Brasilien, blev ett kejsardöme av europeisk modell. Kejsaren importerades från Portugal. Slaveri var tillåtet också i de nya staterna. De nya latinamerikanska staterna fick dels stöd från britterna, som hade handelsintressen där, dels från Förenta staterna. När Europas övriga stormakter ville ingripa och stoppa revolutionerna också här, hotade britterna med sin övermakt till sjöss och fick de andra att avstå.¹²⁷

Här finns vissa skillnader i jämförelse med ATH:s beskrivning, till exempel förekommer här inga namngivna latinamerikaner och en annan skillnad består i att Napoleons intåg i Spanien inte beskrivs som den direkta orsaken till frigörelsen. Vidare beskrivs de nya länderna som diktatoriska dessutom poängteras att slaveri var tillåtet. Alltså inte alls som Förenta staterna då den nationen förknippades med frihets- och demokratibegreppet. I ATH förknippades däremot även den Latinamerikanska frigörelsen med frihetsbegreppet. Påtagligast är dock det relativt begränsade utrymme Latinamerikas frigörelse får jämfört med exempelvis Nordamerikas, detta i båda de undersökta böckernas utsagor.

6.7.1 Bitexter

Det finns som sagt två bitexter i samband med stycket *Latinamerika blir självständigt*. Den ena är en karta över Latinamerika där de nya staterna finns utmärkta med årtal för frigörelsen. Och den andra är en faktaruta som heter *Monroedoktrinen 1823* vars utsagor beskriver hur USA:s president Monroe vände sig emot europeiska stormakers ingripanden i Latinamerika. Det står även att USA använt sig av denna doktrin även under 1900-talet då nationen kom att bli en ”supermakt”.¹²⁸

---

¹²⁷ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 317

¹²⁸ Sandberg (2009) *Epos Historia* s. 317

7. Diskussion

Här ska en jämförande diskussion föras utifrån undersökningens resultat. En del paralleller böckerna emellan har dragits redan i undersökningen för att belysa vissa tendenser men här kommer de *centrala likheterna* och *skillnaderna* att presenteras och kopplas till begreppet *subjektsposition*.

7.1 Centrala likheter

En central likhet böckerna emellan är objektet Amerikas *emergensyta*. Amerika namnges och börjar omtalas först i och med européernas transatlantiska resor eller i direkt samband med dem. Detta innebär att kontinenten får sin relevans utifrån Europa, än så länge främst utifrån spanjorer och portugiser. Den tekniska utvecklingen som möjliggjorde dessa resor och Columbus ankomst till Karibien är en nödvändig förutsättning för att objektet Amerika ska börja omtalas, vilket gör att utsagorna till en början uttalas ur en europeisk position.

Objektsbildningen byggde även utöver detta till stor del på att Amerika fick sin mening och definierades utifrån Europa/européerna (till en början främst Spanien/spanjorerna om än det poängteras att Columbus var italienare). Ett förenklat exempel kan tas utifrån främst två begrepp som förekom bland båda böckernas utsagor. Till att börja med använde båda böckerna den europeiska måttstocken ”stenåldersstadiet” när de jämförde utvecklingen i Amerika med den europeiska stenåldern. Detta är såväl ett sätt att poängtera att Amerika låg långt efter i utvecklingen som ett sätt att applicera den europeiska utvecklingen på Amerika istället för att beskriva dess egna förutsättningar. Här bör dock poängteras att det i EH görs en distinktion och stenålderstadiet gäller de som bodde på öarna/i småstammar och inte exempelvis aztekerna, vilket inte är fallet i AH. Stenåldersjämförelsen är förövrigt även ett tecken på att människorna i Amerika ses som underlägsna européerna, tendenser som ju Todorov visat att kolonistörerna själva uttrycker (se 2.1).

Det andra begreppet som förkom i båda böckerna är den språkliga kategorin ”indian” som ju är vad kolonistörerna kallade människorna i Amerika och som bygger på ett historiskt misstag då de på intet sätt bodde i Indien (även termen ”Västindien”, som förekommer i båda böckernas utsagor, är ett exempel på detta). Dessutom är indianbegreppet i mångt och mycket en sammanklumpning av alla de människor som bodde i Amerika vid européernas ankomst. Det framkommer förövrigt i ATH att kategorin ”indian” bygger på Columbus misstag men inte i EH. Dessa benämningar är såväl ett ytterligare tecken på att båda böckerna intar kolonistörernas position i mycket högre utsträckning än ursprungsamerikanernas som ett tecken på Amerika definieras utifrån kolonistörerna.

En ytterligare likhet är att båda böckerna nämner aztekernas tro på att kolonistörerna, med Cortés i spetsen, var gudar. Även detta kan tolkas som ett sätt att beskriva kolonistörerna som överlägsna. Men relevant är även att denna tro relateras med kolonistörernas kristna tro och inte exempelvis Columbus övertygelse om att sjöjungfrur, cykloper, människor med svans och så vidare fanns i Amerika, som Todorov visat var fallet (se 2.1). Att aztekernas tro på att spanjorerna var gudar relateras till européernas kristna tron kan delvis förklaras med att de ovannämnda föreställningarna som Columbus hade inte nämns i det undersökta materialet. Men framförallt handlar det också om att läsaren vet ytterst lite om aztekernas religion och mytbildning i övrigt och därför kan ingen differentiering inom aztekmytologin heller göras.

Att språkliga begrepp inte syftar till något essentiellt hos det de uttalar sig om har resultatet även visat då det i båda böckerna var så att den språkliga kategorin "Amerika" skiftar i innebörd. Till en början då Columbus med fleras ankomst och erövring beskrivs syftar kategorin främst på Latinamerika, när det exempelvis står att Columbus reste till Amerika är det Karibien det främst syftar på, vidare även på Sydamerika. Nordamerika förekommer marginellt under denna del och i EH först i och med att den så kallade "amerikanska revolutionen" beskrivs. Utöver att Amerika syftar till olika geografiska områden kan sägas att erövringen av Latinamerika beskrevs som mer brutal och framförallt just som en erövring. Medan bosättningen i Nordamerika mer beskrevs som en fredlig förflyttning och just som en bosättning. Det kan här även poängteras att en konsekvens av skillnaden i beskrivningen av erövringen av Latinamerika och beskrivningen av bosättningen i Nordamerika är att spanjorerna uppfattas som brutala och hänsynslösa medan detta inte är fallet, i samma utsträckning, med de engelsmän som koloniserade Nordamerika.

Det är i och med beskrivningen av den amerikanska revolutionen som innebördsskiftningen kan börja anas, då den språkliga kategorin "Amerika" syftar på nuvarande USA istället. Båda böckerna gör emellertid vissa distinktioner till en början men kanoniserade begrepp såsom "amerikanska revolutionen" gör att skiftningen anas tidigt. Innebördsskiftningen blir tydlig i och med att båda böckers utsagor börjar använda den språkliga kategorin "amerikan" först om brittiska kolonister i Nordamerika under revolutionen. Alltså inbegriper kategorin just kolonister i nuvarande USA och aldrig urinvånarna eller exempelvis latinamerikaner. När de sistnämnda benämns är det med just specifikationen *latinamerikan* som fallet var i båda böckerna (se exempelvis 5.6 och 6.7).

Det är i samband med skiftningen i innebörden av kategorin "Amerika" och i samband med att begreppet "amerikan" först börjar användas som den "amerikanska" befolkningens position börjar intas på allvar, om än vissa sådana tendenser förekom redan innan (främst i

EH). När denna ”amerikanska” position intas, vilket gäller båda böckerna, är det med andra ord nuvarande USA som kategorin ”Amerika” syftar på och ”amerikanerna” är de som förknippas med den nordamerikanska självständigheten.

Tydligt var också att kategorin ”Amerika” i och med skiftningen förknippades med språkliga kategorier som ”demokrati” och ”upplysning”. Men främst med den språkliga kategorin ”frihet”, en tendens som även förekom i Janne Holméns undersökningsmaterial. Holmén poängterar emellertid att bilden av USA är tudelad då också fördömanden av bland annat behandlingen av urinvånarna förekommer (se 2.1). Det är något som min undersökning visat förekommer ytterst marginellt, bosättningen av Nordamerika beskrivs, som tidigare nämnts, snarare som en fredlig förflyttning. En kritik mot behandlingen av urinvånarna kan endast anas i förbifarten när Nordamerika behandlas i böckerna. Dock bör påpekas att Holméns slutsatser om den tudelade bilden av USA även bygger på delar som fallit utanför undersökningens ramar.

Det är alltså i och med denna innebördsskiftning i den språkliga kategorin ”Amerika” som ”amerikanernas” position intas, i såväl EH som ATH. Båda böckerna förknippar Amerika då med frihet, demokrati och upplysthet vilket kontrasteras mot det de enväldiga staterna i Europa. Revolutionen i Nordamerika beskrivs i båda böckernas utsagor som legitim då kolonisternas egna förklaringar till varför den var just det lyfts fram. Men framförallt blir tydligt att en amerikansk position intas här då brittiska kolonisternas, som börjar benämnas som ”amerikaner”, handlingar beskrivs som aktiva och de har en ledande roll i händelseförloppet. Detta kan kontrasteras till såväl hur ”Amerika” beskrevs i samband med spanjorernas ankomst och erövringen som till hur resten av Amerika beskrivs. Exempel på det sistnämnda är att Latinamerikas frigörelse beskrivs relativt sparsamt i förhållande till vilket utrymme Nordamerika får. I ATH var det även så att frigörelsen i Latinamerika förklarades utifrån vad som hände i Europa, snarare än att latinamerikanerna var aktiva förändringen om än sådana tendenser även fanns.

7.2 Centrala skillnader

En central skillnad böckerna emellan är att EH intar en mer kritisk position när spanjorernas erövring av Amerika beskrivs. Ord som ”svefullhet” och ”hänsynslöshet” förknippas med spanjorerna vilket leder till att ett avståndstagande från koloniseringens brutala sidor intas. Det framgår på fler punkter att EH intar en mer kritisk position; exempelvis är den inledande bitexten till kapitlet där Amerika först blir central mer ifrågasättande av bland annat upptäcktsbegreppet jämfört med ATH:s motsvarande del (jämför 5 med 6). I ATH kritiseras

endast en målnings gestaltning av Columbus ankomst där den europeiska civilisationen hamnar i dikotomi med ”indianerna”. Förvisso placeras, i ATH, upptäcktsbegreppet inom citationstecken i ett försök att ifrågasätta gestaltningen, men utöver det används upptäcktsbegrepp i hög utsträckning och hamnar till synes endast slumpmässigt inom citationstecken. I EH används tvärtom upptäcktsbegreppet i mindre utsträckning, i stort sett endast i två bitexter (se 6 och 6.1.1). Istället används där begrepp såsom ”sjöfärder” för att beskriva européernas resor. Jämför exempelvis ATH:s kapitelrubrik *Upptäckternas och enväldets tid* med EH:s *De stora sjöfärderna och den nya världsbilden* (se under rubrik 5 och vidare under 6). Andra skillnader i begreppsanvändningen böckerna emellan är att EH till viss del använder ursprungsfolkens egna termer, såsom ”inkan” eller mer neutrala termer som ”ledare” för att beskriva ursprungsfolkens högst uppsatta person. EH använder aldrig den tydligt europeiska termen ”kung”, vilket ATH gör, för att beskriva aztekledaren.

I ATH var det tydligare att Amerika beskrevs som en historielös plats som intas av européer, än i EH. Detta dels för att Amerika länge endast nämndes som ett föremål för ”upptäckarnas” resor. Och dels för att människorna som européerna stötte på till en början endast beskrevs utifrån vad Columbus kallade dem i en bisats och sedan i samband med att de stora rikena ”krossas”. I EH dyker visserligen även Amerika upp och får sin relevans i och med spanjorernas ankomst men där beskrevs aztek- och inkarikena något utförligare vilket tonar ner bilden av Amerika som en historielös plats som intas av kolonisatörerna. Dessutom byggde en del av objektsbildningen i EH på ett relationellt skapande mellan aztek- och inkariket (se 6.2), vilket gjorde att tydligare åtskillnad kunde utrönas mellan olika grupper av Amerikas ursprungsfolk. I ATH behandlas ursprungsamerikanerna i större utsträckning som en enhetlig grupp. Då uppsatsens teoretiska utgångspunkt menar att diskurser även präglas av vad som inte nämns bör påpekas att mayafolket överhuvudtaget inte finns i EH, vilket Aman visat var fallet (se 2.1) även i den tidigare utgåvan av boken.

Ytterligare en central skillnad mellan böckernas undersökta utsagor är att EH benämner ”arbetet” som ursprungsamerikanerna utsattes för som ”slaveri” medan ATH endast benämner det som arbete, vilket Aman har visat var fallet även i de tidigare utgåvorna (2.1). Detta är i linje med att EH intar en mer kritisk position till spanjorerna behandling av ursprungsamerikanerna. Här bör påpekas att även ATH stundtals lyfter fram spanjorernas brutalitet i främst bitexter men även en del i huvudtexten.

Båda böckerna intar som sagt en ”amerikansk” position i och med beskrivningen av den nordamerikanska revolutionen. Men ingen av böckerna intar en latinamerikansk position, i ATH görs det dock i något högre utsträckning än i EH (jämför 5.6 med 6.7).

8. Sammanfattande reflektioner

Redan i inledningen sägs att denna undersökning tenderar att vara en maktanalys. Enligt uppsatsens teoretiska ansats ska makt ses som något relationellt och som genomsyrar hela diskursen. Den makt som synliggjorts i undersökningen är den som Foucault kallar sanningsproduktion, alltså är det ramarna för det "sanna" som undersökts. Och detta har bland annat visat att emergensytan för objektet Amerika är i samband med Columbus ankomst till Karibien och i samband med europeiska transatlantiska sjöfärder. Det innebär att Amerika inte finns utan dessa sjöfärder och utan att bland andra Columbus ankomst till Amerika beskrivs. Européernas teknik och spanjorernas ankomst till Amerika är en nödvändig förutsättning för att objektet Amerika på allvar ska omtalas i böckerna. Alltså kan sägas att Amerika fick sin relevans utifrån erövrarnas ankomst och definierades utifrån européerna och utvecklingen i Europa. Vilket blir oundvikligt om kanoniserade historiska händelser såsom sjöfärder och den tekniska utveckling som möjliggjorde dem placeras före beskrivningen av Amerikas utveckling och dess befolkning.

Vidare kan även sägas att det finns tecken på att ursprungsamerikanerna beskrivs som underlägsna européerna vilket också är en indikation på att koloniserarna/européernas position intas och att objektsbildningen i mångt och mycket sker utifrån denna position. Detta får som konsekvens att ursprungsamerikanernas position negligeras och deras historia utesluts, vilket den tidigare forskningen visat inte är något isolerat för svenska läromedel (se 2.1).

Att språket endast är *representationer* av verkligheten har även kunnat synliggöras då den språkliga kategorin "Amerika" inbegrips av olika innebörder beroende på vad som beskrivs. Alltså kan sägas att kategorin inte syftar till något essentiellt utan att objektet Amerika skapas relationellt utifrån olika intressen. Exempelvis syftar den språkliga kategorin "Amerika" på nuvarande Latinamerika när Columbus med flera anländer dit och i samband med att Pizarro och Cortés erövringar beskrivs för att sedan skifta och istället inbegripa nuvarande USA i samband med revolutionen och då förknippas starkt med frihetsbegreppet.

Centrala skillnader mellan böckernas utsagor har dock kunnat synliggöras med begreppet subjektsposition. EH intar en mycket mer kritisk position, än ATH, till framförallt spanjorernas agerande i Latinamerika. Dessutom görs med användningen av olika begrepp ("sjöfärder" istället för "upptäcktsresor", "ledare" istället för "kung" m.m.) ett försök att inta ursprungsamerikanernas position, dock kan sägas att på grund av bland annat Amerikas emergensyta och på grund av begrepp som "stenåldersstadiet" och "indian" att

kolonistörernas position intas i högre utsträckning. En tendens som var tydlig i båda böckerna.

Enligt den teoretiska ansats som skisserats för undersökningen gör sanningsproduktion i mångt och mycket att bland annat att olika perspektiv utesluts. Här har det visats att Amerikas olika ursprungsfolk behandlas ytligt och definieras utifrån kolonistörerna vilket i förlängningen innebär att ursprungssamerikanernas perspektiv i mångt och mycket negligeras. Vidare har undersökningen visat att en "amerikansk" position intas först när Nordamerika frigör sig från kolonialmakten (Storbritannien), vilket leder till att nuvarande USA får representera språkliga kategorin "Amerika" vilket i sin tur leder till att resterande delar av kontinenten utestängs och beskrivs sparsamt och alltid med specifikationen *Latinamerika*.

Undersökningen har förhoppningsvis gett en fingervisning av hur den rådande diskursen beskriver Amerika och ett förslag på möjliga subjekspositioner som kan intas. Den har med hjälp av tidigare forskning även kunnat visa att dessa tendenser inte är isolerade. Denna undersökning har intresserat sig för att analysera historieböcker för gymnasiet under en viss tidpunkt vilket har gjort att resultatet inte kunnat visa något om exempelvis diskursiva förskjutningar. Därmed kan det vara en intressant fördjupning för vidare studier att studera just diskursiva förändringar. Likaså kan det vara intressant att utöka materialet då min undersökning inbegriper ett tydligt avgränsat material.

Källförteckning

Almgren, Hans, Bergström, Börje & Löwgren, Arne (2007) *Alla tiders historia Maxi* Malmö: Gleerups Utbildnings AB

Aman (2008) *Indianer, erövring och slaveri: Representerad historiesyn i svenska och colombianska läroböcker I: Granath "Fönster mot språk och litteratur"* Karlstad universitet: Centrum för språk- och litteraturredaktik

Aman, Robert (2007) *Indígenas, conquista y esclavitud en América: Visión histórica representada en libros escolares suecos y colombianos* Karlstad universitet

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2005) *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* Lund: Studentlitteratur

Foucault, Michel (1993) *Diskursens ordning* Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag

Foucault, Michel (2008) *Diskurserna kamp* Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag

Foucault, Michel (2008) *"Samhället måste försvaras"* Hägersten: Tankekraft Förlag

Foucault, Michel (2010) *Säkerhet, territorium, befolkning* Hägersten: Tankekraft Förlag

Foucault, Michel (2002) *Vetandets arkeologi* Lund: Arkiv förlag

Holmén, Janne (2006) *Den politiska läroboken: Bilden av USA och Sovjetunionen i norska, svenska och finländska läroböcker under Kalla kriget* Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis

Neumann, Iver B. (2003) *Mening, materialitet, makt* Lund: Studentlitteratur

Ohlander, Ann-Sofie (2010) *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i samhällskunskap – En granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan* Stockholm: SOU

Sandberg, Robert, Karlsson, Per-Arne, Molin, Karl & Ohlander, Ann-Sofie (2009) *Epos Historia: För gymnasieskolans kurs A och B* Stockholm: Liber AB

Todorov, Tzvetan (1987) *La Conquista de América – el problema del otro* Coyoacán, México: Siglo veintiuno editores

Internetkällor

Artikel: *Potosí* ur Nationalencyklopedin (<http://www.ne.se/lang/potosi>): Hämtad 2010-12-16

Artikel: *Läromedelsgranskning* ur Nationalencyklopedin

(<http://www.ne.se/lang/läromedelsgranskning>): Hämtad 2011-02-06